

ROMI U SRBIJI

Izdavač

Civil Rights Defenders

Za izdavača

Goran Miletić

Direktor za Evropu

Prevod

Anica Milenković

@ 2018 Civil Rights Defenders

Originalna verzija na teksta na engleskom jeziku prevedena je na srpskom jeziku.

Grafički dizajn

Kliker Dizajn

Štampa

Zeppelin Pro

Tiraž

200

SADRŽAJ

1. Romi u Srbiji: pregled _____	5
2. Bezbednost i zabrana torture _____	7
3. Lična dokumenta _____	9
4. Zapošljavanje _____	12
5. Obrazovanje _____	14
6. Stanovanje _____	17
7. Pristup pravdi _____	21
8. Zdravstvo _____	22
9. Traženje azila i prinudni povratak _____	24
Literatura: _____	36

SKRAĆENICE I AKRONIMI

CAHROM _____ Ad hoc odbor stručnjaka za romska pitanja

PZR _____ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti

EK _____ Evropska komisija

ECRI _____ Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije

ERRC _____ Evropski centar za prava Roma

EU _____ Evropska unija

IRL _____ Interno raseljena lica

LGBT _____ Lezbijske, gej, biseksualne i transrodne osobe

MICS _____ Globalno istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece

NSZ _____ Nacionalna služba za zapošljavanje

NVO _____ Nevladina organizacija

UNDP _____ Program Ujedinjenih nacija za razvoj

UNESKO _____ Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu

UNHCR _____ Visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbeglice

UNICEF _____ Međunarodni fond Ujedinjenih nacija za decu

SB _____ Svetska banka

1. ROMI U SRBIJI: PREGLED

1.1. DEMOGRAFSKI PODACI

Na osnovu popisa stanovništva iz 2011. godine, u Srbiji je živelo 147.604 Roma. Najveći procenat (39%) živi u jugoistočnoj Srbiji. Među opštine sa najvećim procentom Roma ubrajaju se Kostolac (19,5%), Bojnik (14,9%) i Vranjska Banja (14,4%).¹ Pored njih, u Srbiji živi 997 Aškalijski i 1.834 Egipćana, pre svega kao interno raseljenih lica sa Kosova.

Tačan broj Roma u Srbiji je teško utvrditi iz više razloga. Većina Roma, bez obzira na to u kojoj državi žive, ne otkriva svoje etničko poreklo prilikom popisa. Osim toga, desetine hiljada Roma je otišlo iz Srbije u poslednjih nekoliko godina, tražeći azil u zapadnoj Evropi, dok su se u međuvremenu neki drugi i vraćali, što komplikuje još više procenu stvarnog broja Roma koji žive u Srbiji. Procenjuje se da tačan broj Roma u Srbiji varira od 250.000 do 600.000.²

Romi u Srbiji su veoma raznolika grupa i razlikuju se po tradicionalnoj pripadnosti grupama, veroispovesti

(prvenstveno srpske pravoslavne ili islamske), (maternjeg) jezika (romski, srpski, albanski, mađarski, bajaški, rumunski, itd.) ili društvenog ili zakonskog položaja (prebivalište, registrovana interno raseljena lica, neregistrovana interno raseljena lica).

Romi primorani da napuste Kosovo pre, tokom i naročito nakon rata na Kosovu (1998/1999) su u veoma specifičnom položaju. U istraživanju iz 2002. godine kaže se da više od 46.000 Roma sa Kosova živi u Srbiji.³ Samo određeni broj njih (oko 20.000) je registrovan kao interno raseljena lica (IRL). Preostali su u međuvremenu dobili drugačiji status boravišta ili su ostali sasvim neregistrovani.

Prema Komesaru za ljudska prava Saveta Evrope, u proseku oko 23.000 romskih raseljenih lica živi u neformalnim naseljima bez adekvatnih uslova stanovanja, zaposlenja i

1 Vlada Republike Srbije, odgovor na upitnik Specijalnog izvestioca UN za manjinska pitanja, Beograd, april 2015. godine

2 Pogledajte „Procena romske populacije u evropskim zemljama“. Preuzeto sa sajta 14. februara 2017. godine <http://www.coe.int/de/web/portals/roma>

3 Jakšić, Božidar/Bašić, Goran (2002) Romska naselja, uslovi života i mogućnosti integracije Roma u Srbiji. Rezultati socijalnog istraživanja. Beograd: Centar za etnička istraživanja. Istraživanje je sprovedeno u 593 romskih naselja minimalne veličine 15 domaćinstava, kada je identifikovano 46.238 romskih, aškalijskih i egipatskih interno raseljenih lica; za sveobuhvatnu analizu situacije u kojoj se nalaze romska, aškalijska i egipatska interno raseljena lica u Srbiji pogledajte UNHCR, procena potreba interno raseljenih Roma u Srbiji, Beograd, 2014. godine

dostupne vode i sanitarnih uslova, i ograničeno sprovede svoja društvena i ekonomska prava.⁴ Integracija IRL i dalje predstavlja specifičan izazov za Srbiju.

Romi kojima je odbijen zahtev za azil u zapadnoj Evropi i koji su prisilno vraćeni u Srbiju čine još jednu značajnu grupu sa specifičnim problemima, na primer, deca koja su rođena u zapadnoj Evropi i ne govore srpski i nemaju pristup stanovanju. Među ovim povratnicima mogu se naći i Romi koji su poreklom sa Kosova, ali su se vratili u Srbiju. Skorašnje istraživanje pokazalo je da mnogi Romi sa Kosova koji su prisilno vraćeni iz zapadne Evrope na Kosovo, nakon povratka napuštaju Kosovo i sele se u Srbiju.⁵

1.2. ANTICIGANIZAM I DISKRIMINACIJA

U Srbiji preovladava anticiganizam, kumulativna diskriminacija i predrasude i pogrešna percepcija Roma kao i u drugim zemljama u Evropi. Anticiganizam i kumulativna i sistemska diskriminacija predstavljaju osnovne razloge za njihovo društveno isključivanje, dok simptome njihove situacije čine visoka stopa nezaposlenosti, niske stope upisa i završetka škole i loši uslovi života velike većine.⁶ Usled reperkusija rata, naročito proterivanja desetina hiljada Roma sa Kosova u Srbiju, njihova situacija u Srbiji se još više iskomplikovala.

Uopšteno govoreći, Romi u Srbiji su suočeni sa diskriminacijom i isključenjem iz opšteg javnog života. U 2014. godini od 124 tužbe u vezi sa diskriminacijom na osnovu etničke pripadnosti koje su podnete Povereniku za jednakost, 40% njih se odnosilo na diskriminaciju protiv Roma.⁷ Iako se diskriminacija dešava u institucijama, u javnom i privatnom životu, pokrenuto je samo nekoliko sudskih postupaka. Zbog ovoga dolazi ne samo do stvaranja osećaja nekažnjivosti, već i sami Romi i njima slični prihvataju diskriminaciju Roma.

1.3. OPŠTI ZAKONSKI OKVIR I OSTALA DOKUMENTA

Romi u Srbiji imaju status nacionalne manjine što im garantuje, barem formalno, da uživaju i pojedinačna i kolektivna prava u skladu sa Ustavom Srbije, međunarodnim i domaćim standardnima ljudskih i manjinskih prava.

Član 4. Zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina čak eksplicitno pominje da vlasti treba da sprovedu mere kako bi „poboljšali položaj osoba koje pripadaju romskoj nacionalnoj manjini“.⁸

Pored Zakona o zaštiti sloboda i prava nacionalnih manjina, brojni nacionalni zakoni, strategije, politike i međunarodne obaveze određuju položaj i politike prema Romima u Srbiji.

Osim više opštih dokumenata kao što je zakon o zabrani diskriminacije, relevantnih sektorskih zakona i politika (npr. u obrazovanju i zapošljavanju), postoje i politike specifične za Rome, naročito Strategija Vlade za inkluziju Roma u Srbiji, koja je usvojena 2016. godine.⁹

Strategija vlade ima pet prioriternih sektora – obrazovanje, zapošljavanje, zdravlje, stanovanje i socijalnu bezbednost – a veliki broj tema pripada više od jednom sektoru. Naglašava se potreba da postoji napredna i antidiskriminatorska politika, da se dozvoli uvođenje (privremenih) afirmativnih mera i lokalnim vlastima dodeli važna uloga za implementaciju svih tih mera.

Zakon o savetima nacionalnih manjina omogućuje priznatim manjinama da izaberu svoju vladu (nacionalni savet) koja može učestvovati u procesima donošenja odluka u vezi sa njihovim pravom na obrazovanje, kulturu, informisanost i zvanično korišćenje jezika i pisma.¹⁰ Romi, kao i Egipćane i Aškalije, imaju svoje nacionalne savete.

4 Savet Evrope, izveštaj Nilsa Muižnieksa, Komesara za ljudska prava, nakon njegove posete Srbiji. 16-20. marta 2015. godine. CommDH (2015) 14. Preuzeto sa sajta 21. februara 2017. godine <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2798638&SecMode=1&DocId=2302808&Usage=2>

5 *Society for Threatened People, Lost in Transition*, Bern, 2015.

6 Za dalju diskusiju o anticiganizmu i kumulativnoj diskriminaciji, pogledajte pregled rada o Romima na Zapadnom Balkanu 2017. godine

7 Nacionalna strategija

8 Službeni list FR Jugoslavije, br. 11/02, Službeni glasnik Srbije i Crne Gore, br. 1/03; Službeni glasnik Republike Srbije, br. 72/09 i 97/13.

9 Vlada Republike Srbije, Strategija za socijalno uključivanje Roma u Srbiji za period od 2016. do 2025. godine

10 Službeni glasnik RS, br. 72/09, 20/14 i 55/14.

2. BEZBEDNOST I ZABRANA TORTURE

2.1. PREGLED ZAKONA I OSTALIH DOKUMENATA

Izmene i dopune Krivičnog zakonika iz decembra 2012. godina uvode motiv mržnje kao specijalnu, otežavajuću okolnost za zatvorsku kaznu kada je krivično delo motivisano predrasudama.¹¹ Osim toga, Krivični zakonik već definiše krivična dela koja u sebi sadrže element predrasude: izazivanje nacionalne, etničke i verske mržnje i netrpeljivosti (član 317), rasna i svaka druga diskriminacija (član 387), povreda ugleda naroda, nacionalne ili etničke grupe (član 174). Pored ovih odredbi, postoje i kritike na neke nedostatke Krivičnog zakonika.¹²

Zakon o zabrani diskriminacije je usvojen 2009. godine. Ovaj zakon je u skladu sa evropskim standardima, ali je ipak potrebno uraditi neke izmene da bi se u potpunosti uskladio sa pravnim tekovinama EU. Kancelarija Zaštitnik građana je nezavisno telo zaduženo za sprovođenje odredbi anti-diskriminacionog zakona u vezi sa pravom na jednakost. Zakon definiše oblike i slučajeve i metode zaštite od diskriminacije.¹³

Zakon prepoznaje da postoje dva tipa diskriminacije – direktna diskriminacija i diskriminatorni uticaj ili efekat, a zakon uvodi i prebacivanje tereta dokazivanja na drugu stranu jer je odgovornost tužene strane da dostavi dokaze o tome da nije bilo kršenja principa jednakosti.¹⁴

Zakon o javnom informisanju zabranjuje da se idejama, informacijama ili mišljenjima koja se objavljuju u medijima podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, polu, zbog njihove seksualne opredeljenosti ili drugog ličnog svojstva, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo (član 37).¹⁵ Ali govorom mržnje se ne smatra ukoliko je informacija objavljena bez namere da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili

nasilje, posebno ako je takva informacija deo objektivnog novinarskog izveštaja (član 40, stav 1).

Srbija je 2009. godine ratifikovala Dodatni protokol uz Konvenciju o visokotehnološkom kriminalu, koji se odnosi na inkriminaciju dela rasističke i ksenofobične prirode izvršenih preko računarskih sistema.¹⁶

2.2. TRENUTNO STANJE

Krivičnopravni sistem u Srbiji ne omogućava prikupljanje odvojenih informacija prema etničkoj pripadnosti, te samim tim ne postoji zvanična statistika o broju incidenata u kojima su Romi bili žrtve nasilja, etnički motivisanih zločina iz mržnje i govora mržnje. U poređenju sa svim dokumentovanim slučajevima, nemoguće je odrediti i koji procenat slučajeva se odnosi na Rome, slučajeva u kojima je policija započela istragu a tiču se Roma i broj slučajeva u kojima je tužilac podneo tužbu.

Na osnovu poslednjeg ECRI izveštaja za Srbiju, između 1. januara 2011. godine i 30. maja 2016. godine, krivične prijave za govor mržnje podnete su protiv 216 lica; a najveći broj krivičnih dela se odnosio na Rome i LGBT osobe.¹⁷

U poslednje vreme se prijavljuju nasilni incidenti protiv Roma i slučajevi govora mržnje, međutim možemo pretpostaviti da najveći broj incidenata ne bude prijavljena. Nasilje nije ograničeno samo na neku geografsko područje, već se događa širom zemlje. Napadi su se dešavali i u javnosti i u privatnom okruženju, i počinili su ih i pojedinci i grupe, privatnopravni subjekti i policajci.¹⁸

Nedavno je ERRC izvestio o incidentu protiv romskog para u kome je policija bila nasilna u policijskoj stanici u aprilu

11 Službeni glasnik RS, br. 121/12

12 Pogledajte skoriji izveštaj ECRI instituta za Srbiju (peti ciklus monitoringa) iz 2017. godine. Preuzeto sa sajta 14. juna 2017. godine, link <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Serbia/SRB-CbC-V-2017-021-ENG.pdf>. ECRI na primer naglašava da se „ne pominje podsticanje na nasilje i da nedostaje osuda diskriminacije na osnovu boje kože, jezika, građanske pripadnosti, etničkog porekla, seksualne opredeljenosti i rodnog identiteta“.

13 Službeni glasnik RS, br. 22/09.

14 *Equal Rights Trust*, zakoni o zabrani diskriminacije u Srbiji. Preuzeto sa sajta 12. avgusta 2017. godine, link http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/395178321_5_PIL1%20Project%20-%20Serbia%20Summary%20Template%20for%20National%20Law.pdf

15 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 43/03, 61/05, 71/09, 89/10

16 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 19/09

17 Izveštaj ECRI instituta za Srbiju (peti ciklus monitoringa) iz 2017. godine. Preuzeto sa sajta 14. juna 2017. godine, link <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Serbia/SRB-CbC-V-2017-021-ENG.pdf>

18 ERRC, profili država 2011-2012 – Srbija, 2012. Preuzeto sa sajta 14. juna 2017. godine, link <http://www.errc.org/cms/upload/file/serbia-country-profile-2011-2012.pdf>.

2017. godine.¹⁹ U toku su tri sudska slučaja u kojima postoji pretpostavka da su Romi pretrpeli nasilje policije: policija je strašno pretukla petnaestogodišnjeg romskog dečaka tokom vašara 12. jula 2011. godine i odveden je u pritvor u Novom Sadu gde je policija pokušala da iznudi priznanje od njega. Drugi slučaj se tiče dva brata Roma, koje je stalno maltretirala lokalna policija u Bačkom Petrovcu. Nakon što su na njih posumnjali da su izvršili krađu, odvedeni su u policijsku stanicu u novembru 2012. godine i pretučeni. Mlađi brat, koji je u tom trenutku bio maloletan, pukla mu je kila i hitno je odveden na operaciju. Treći slučaj tiče se incidenta u Zemun Polju. U julu 2014. godine tokom dečje proslave devet policajaca je ušlo u stan romske porodice i počelo da nasumično tuče ljude koji su bili prisutni, sve na osnovu pritužbe da je muzika glasna. Članovi porodice su odvedeni u pritvor i zadržani preko noći.²⁰

Što se tiče govora mržnje u medijima, ECRI naglašava da je „sistem (samo) regulisanja medija ne radi kako treba: Savet za medije je preslab, a moderatori na društvenim

mrežama ne sprečavaju i ne uklanjaju govor mržnje“. Srpski zaštitnik građana je osudio dve određene medijske kuće zašto što su objavile priče pune predrasuda protiv Roma: dnevne novine Večernje novosti i nedeljnik Het Nap.²¹

Na osnovu ECRI izveštaja, zakonski propisi protiv govora mržnje i nasilnih zločina iz mržnje su neefikasni i ne pokreću se uvek odgovarajuće mere.²² Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je konstatovala da su Romi često meta rasno motivisanih napada za koje se uobičajeno ne sprovodi odgovarajuća istraga te počinioci nisu propisno kažnjeni.²³ Osim toga, Romi su često neobavešteni gde i kako mogu podneti prijave o incidentima za zločin iz mržnje ili govor mržnje.²⁴

Službenici za sprovođenje zakona i/ili sudska tela odbijaju da prepoznaju i procesiraju ova krivična dela kao zločine iz mržnje, što doprinosi stvaranju okruženja nekažnjivosti za zločine iz mržnje počinjene protiv Roma.

19 Bernard Rorke, *Half time for the EU Roma Framework: Is the Commission serious about Roma inclusion in the Western Balkans?* Preuzeto sa sajta 14. juna 2017. godine, link <http://www.errc.org/blog/half-time-for-the-eu-roma-framework-is-the-commission-serious-about-roma-inclusion-in-the-western-balkans/175>

20 ERRC, *domaći slučajevi: reagovanja države na nasilje i govor mržnje*. Preuzeto sa sajta 14. juna 2017. godine, link: <http://www.errc.org/article/domestic-cases-state-response-to-violence-and-hate-speech/4405>

21 Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji*, 2015, str. 316-317.

22 Izveštaj ECRI instituta za Srbiju (peti ciklus monitoringa) iz 2017. godine. Preuzeto sa sajta 14. juna 2017. godine, link <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Serbia/SRB-CbC-V-2017-021-ENG.pdf>

23 Pisani komentari Evropskog centra za prava Roma, PRAXIS-a i ostalih partnerskih organizacija koji se tiču Srbije i podneti su na razmatranje Komitetu za ekonomska, socijalna i kulturna prava prilikom 52. zasedanja (28. aprila do 23. maja 2014). Preuzeto sa sajta 14. juna 2017. godine, link <http://www.errc.org/cms/upload/file/serbia-cescr-20-march-2014.pdf>

24 Izveštaj ECRI instituta za Srbiju (peti ciklus monitoringa) iz 2017. godine. Preuzeto sa sajta 14. juna 2017. godine, link <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Serbia/SRB-CbC-V-2017-021-ENG.pdf>

PHOTO: NATALIJA SALNIKOVA, SERBIA

3. LIČNA DOKUMENTA

3.1. PREGLED ZAKONA I OSTALIH DOKUMENATA

Zakon o državljanstvu Srbije predstavlja opšti okvirni zakon.²⁵ Zakon o matičnim knjigama zajedno sa podzakonskim aktima uređuje zahteve i procedure za pribavljanje izvoda iz matične knjige rođenih.²⁶ U Srbiji dete može biti upisano u matične knjige rođenih samo ako roditelji – ili barem majka – imaju regulisani status i pribave neophodna dokumenta. U članu 23. stav 3. Zakona dozvoljava se odlaganje upisivanja „...radi provere, odnosno utvrđivanja podataka koji nedostaju, a koji se upisuju u matičnu knjigu...“. Ovaj član je kontradiktoran sa odredbom člana 23. stav 2. u kome se propisuje da se dete mora upisati u matičnu knjigu „bez odlaganja“.²⁷ Usled ove razlike može se desiti da deca ostanu bez upisa u matične knjige i bez

dokumenata. Svaka pojedinačna matična služba odlučuje za sebe da li će koristiti član 23. stav 3 ili ne.²⁸

Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o vanparničnom postupku utvrđuje se mogućnost da se status dokaže na sudu i da se upiše u knjige i bez postojanja dokaza ili kada je nemoguće obezbediti dokaz za lične podatke nekom organu uprave.²⁹

Podzakonski akt Uputstvo o vođenju matičnih knjiga i obrascima matičnih knjiga bliže određuje način na koji se novorođenčad upisuje u matične knjige i reguliše uslove koje roditelji moraju da ispune da bi upisali decu u matične knjige rođenih.³⁰

25 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 135/04 i 90/07

26 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 20/09

27 Zakon o matičnim knjigama je citiran prema delu: Adam Weiss, *Roma in Serbia still denied birth certificates – ENS members take legal action to challenge register offices' unlimited power*. Preuzeto sa sajta 14. februara 2017, link <http://www.statelessness.eu/blog/roma-serbia-still-denied-birth-certificates-ens-members-take-legal-action-challenge-register>

28 ERRC i Praxis su u februaru 2016. uz podršku Evropske mreže za pitanja apatridije podneli ustavnu „inicijativu“ Ustavnom sudu osporivši odredbe zakona, a ovu inicijativu je Ustavni sud odbacio. Pogledajte ERRC i Praxis, pisani komentari Evropskog centra za prava Roma i Praxis-a koji se tiču Srbije i podneti su na razmatranje Komitetu za prava deteta u sklopu završnih razmatranja na 74. zasedanju (16. januara do 3. februara 2017). Preuzeto sa sajta 17. februara 2017, link http://praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Serbia-crc-submission-december-2016.pdf

29 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 8/12

30 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 109/09, 4/10 i 10/10

Zakon o prebivalištu i boravištu (2011) zajedno sa podzakonskim aktom Pravilnika o obrascu prijave prebivališta na adresi ustanove odnosno centra za socijalni rad (2012) dozvoljava ljudima koji žive u neformalnim naseljima da se registruju na adresi lokalnog centra za socijalni rad.³¹

Zakon o izmenama i dopunama Zakona o administrativnim taksama³² od 5. jula 2011. godine sadrži odredbu o izuzimanju od plaćanja taksu što je dovelo do toga da se udvostručio broj zahteva za kasniji upis u matične knjige rođenih.

Vlada Srbije je 2012. godine ustanovila nacionalni koordinacioni mehanizam kada je potpisala Memorandum o razumevanju (MoR) sa Kancelarijom Zaštitnika građana i UNHCR-om. U okviru ovog mehanizma, koji uključuje i civilno društvo, sprovedena je obuka za sudije i predstavnike javne uprave u vezi sa zakonodavnim okvirom, a sprovedene su i kampanje o podizanju nivoa svesti u vezi sa ovom temom.

3.2. TRENUTNO STANJE

U prošlosti veliki broj Roma u Srbiji, naročito interno raseljena lica sa Kosova, nisu pribavljali potrebna dokumenta i nisu imali državljanstvo što je stvorilo prepreke za njih kada bi hteli da pristupe tržištu rada, sistemima obrazovanja i zdravstvene nege i da prime socijalne naknade. Ovo je problem sa kojim se suočavaju mnogi Romi nakon raspada Jugoslavije.³³

Poslednjih godina se situacija u Srbiji značajno poboljšala zahvaljujući zalaganju institucije Zaštitnika građana, civilnog društva i međunarodnih organizacija. Vlada Srbije je uložila značajne napore da poboljša dostupnost upisa

u matične knjige i pribavljanje dokumenata kroz izmene i dopune zakona i uvođenjem politika ili mera koje bi mogle da olakšaju pristup pribavljanju dokumenata, što podrazumeva i afirmativne mere za Rome.

Još uvek postoje zakonodavni nedostaci, uključujući i upisivanje novorođenih u matične knjige rođenih, kao i prakse diskriminacije.³⁴ Ovi nedostaci se moraju rešavati, ali posmatrači (više) ne identifikuju strukturalnu diskriminaciju Rima kada je reč o upisu u evidencije ili prisutpačnosti u pribavljanju dokumenata.³⁵ Ipak, u lokalnim upravama i u sudovima i dalje postoje diskriminatorne prakse – i za to zadužene vlasti u Srbiji bi trebalo pod hitno da prionu na rešavanje ovog fenomena.

Najveći broj nedostataka odnosi se na sledeće slučajeve: osobe koje su rođene i upisane u opštinama na Kosovu gde su matične knjige uništene; utvrđivanje ličnog imena; priznavanje očinstva i upisivanje činjenica o državljanstvu.³⁶

Teško je utvrditi tačan broj Roma koji nemaju državljanstvo, da nisu uopšte upisani ili ne poseduju bilo koji dokument.

UNHCR je 2010. godine procenio da ukupno 6.750 Roma (1,5%) predstavlja „zakonski nevidljive ljude“ (na osnovu procene da u Srbiji živi 450.000 Roma).³⁷ Od ukupnog broja, njih 5,4% nema ličnu kartu, 3% nema registrovano prebivalište/povremeno boravište i 2,3 % nije upisano u građanske knjige.³⁸

U izveštaju iz 2013. godine procenjuje se da „je potrebna pomoć za otprilike 8.500 Roma kako bi imali

31 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 87/11

32 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 50/2011

33 Tatjana Perić, *Personal documents and threats to the exercise of fundamental rights of Roma in Europe*. Preuzeto sa sajta 15. februara 2017 <http://www.errc.org/article/personal-documents-and-threats-to-the-exercise-of-fundamental-rights-of-roma-in-europe/1097>

34 Intervju sa Ivankom Kostić iz NVO Praxis. Preuzeto sa sajta 14. februara 2017, link <http://www.statelessness.eu/news-events/news/ens-interview-eradicating-childhood-statelessness-serbia>

35 Pogledajte, između ostalog, ERRC i Praxis, pisani komentari Evropskog centra za prava Roma i Praxis-a koji se tiču Srbije i podneti su na razmatranje Komitetu za prava deteta u sklopu završnih razmatranja na 74. zasedanju (16. januara do 3. februara 2017). Preuzeto sa sajta 17. februara 2017, link http://praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Serbia-crc-submission-december-2016.pdf

36 Praxis, Sprečavanje apatridije među decom – preostali problemi u Srbiji, maj 2015. Preuzeto 17. februara 2017, link <http://www.statelessness.eu/sites/www.statelessness.eu/files/Preventing%20Childhood%20Statelessness-Remaining%20Problems%20in%20Serbia.pdf>

37 Republika Srbija, Zaštitnik građana, pismo premijeru Cvetkoviću od 26. januara 2012. godine, inicijativa za izmenu i dopunu zakona o vanparničnom postupku. Preuzeto 17. februara 2017, link http://www.ombudsman.org.rs/attachments/068_Initiative%20for%20amending%20the%20Law%20on%20Non-Contentious%20Procedure.pdf

38 Podaci preuzeti iz: *Access to Civil Documentation and Registration in South Eastern Europe: Progress and Remaining Challenges since the 2011 Zagreb Declaration*. Izveštaj je baziran na istraživanju koje je sprovedla Stefani Voldenberg. Preuzeto 17. februara 2017, link <http://www.refworld.org/pdfid/5280c5ab4.pdf>

pristup građanskoj registraciji i pribavili identifikaciona dokumenta“.³⁹

Na osnovu izveštaja Komesara za ljudska prava Saveta Evrope u decembru 2014. godine u Srbiji je bilo 3.868 lica bez državljanstva ili lica koja su u riziku apatridije, a većina njih su bili Romi koji nisu upisani u matične knjige i nemaju lična identifikaciona dokumenta.⁴⁰ Prema odgovoru nemačke vlade, bilo je 3,9% Roma koji su još uvek „zakonski nevidljivi ljudi“ u 2015. godini (ako se broj iz popisa uzme kao osnova, to bi značilo 5.756 lica).⁴¹

Na osnovu svih procena, Romi čine većinu od ukupnog broja „zakonski nevidljivih ljudi“, što se može pripisati iskustvu da su tokom čitavog života bili izloženi različitim oblicima diskriminacije.

Kada je reč o upisivanju u matične knjige rođenih, poslednje MICS istraživanje pokazuje da je 95,3% romske dece mlade od pet godina upisano, a poređenja radi taj procenat je 99% za većinsko stanovništvo.⁴² Neupisana deca dolaze prvenstveno iz najranjivijih porodica. Ipak, bilo je 35% majki koje su u istraživanju navele da su im deca upisana ali nisu mogle da pribave izvod iz matične knjige.⁴³ Upis u matičnu knjigu rođenih je preduslov za pribavljanje svih ostalih potrebnih dokumenata (npr. državljanstvo, lična karta) – što su procesi u kojima se Romi susreću sa teškoćama.⁴⁴

Ovi podaci pokazuju da su Romi disproportionalno zastupljeni. Za to postoji mnogo razloga. Ovoj situaciji doprinosi siromaštvo i činjenica da Romi žive u neformalnim naseljima, kao i diskriminacija i anticiganizam koji su suštinski razlozi za siromaštvo i život u neformalnim naseljima.

Sa druge strane, skorašnje promene u zakonodavstvu kao što je mogućnost da se prijavi adresa u lokalnom centru za socijalni rad, promene u procedurama, rad na terenu i informativne kampanje (naročito kroz zdravstvene medijatore), dovele su do toga da se u poslednjih nekoliko godina registruje oko 20.000 Roma.⁴⁵ Međutim, romska interno raseljena lica sa Kosova koja žive u neformalnim naseljima nisu mogla da iskoriste ovo rešenje, jer se smatra da ona imaju stalnu adresu na Kosovu i da samim tim ne ispunjavaju uslove.⁴⁶

Pored toga, ove zakonodavne ili proceduralne izmene nisu jednako sprovedene u svim delovima Srbije. U praksi, neki centri za socijalni rad odbijaju takvu vrstu prijave ili traže dokaz od policije da prijava na nekom drugom mestu nije moguća. U pribavljanju svih potrebnih dokumenata, ljude su sprečili i neki drugi razlozi kao što je komplikovan postupak, nedostatak novca da bi se platile potrebne takse ili nedostatak informacija o postojećoj podršci.

39 *Access to Civil Documentation and Registration in South Eastern Europe: Progress and Remaining Challenges since the 2011 Zagreb Declaration*. Izveštaj je baziran na istraživanju koje je sprovedla Stefani Voldenberg. Preuzeto 17. februara 2017, link <http://www.refworld.org/pdfid/5280c5ab4.pdf>

40 Savet Evrope, izveštaj Nilsa Muiznieksa, Komesara za ljudska prava, nakon njegove posete Srbiji. 16-20. marta 2015. godine. CommDH (2015) 14. Preuzeto sa sajta 21. februara 2017. godine <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2798638&SecMode=1&DocId=2302808&Usage=2>

41 *Antwort der Deutschen Bundesregierung auf eine Kleine Anfrage der Fraktion Bündnis 90/Die Grünen zur Menschenrechtslage in Serbien* od 19.08.2016. godine (Bundesdrucksache 18-9439)

42 UNICEF, Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece 2014. Srbija-Romska naselja, glavni nalazi. Preuzeto 17. februara 2017, link https://www.unicef.org/ceecis/MICS_5_-_Key_Findings.pdf. Na osnovu jedne druge UNICEF-ove publikacije ipak preko 98% romske dece mlade od 5 godina je upisano u matične knjige. Pogledajte *Insights*, UNICEF

43 UNICEF, *Insights: Child rights in Central and Eastern Europe and Central Asia. Realizing the rights of Roma children and women in Bosnia and Herzegovina, the former Yugoslav Republic of Macedonia, and Serbia*. Preuzeto 15. februara 2017, link: https://www.unicef.org/ceecis/Insights2014_2.pdf

44 Praxis, Analiza praktične primene procedure Zakona o vanparničnom postupku – određivanje datuma i mesta rođenja, Beograd. Preuzeto 17. februara 2017, link http://zadecu.org/wp-content/uploads/2014/02/Analysis_of_Practical_Application_of_the_Law_on_Non-Contentious_Procedure_-_Determining_the_Date_and_Place_of_Birth.pdf

45 Joksić, Tijana, Diskriminacija Roma u Srbiji: Odgovor vlasti, Frajburg 2015. Preuzeto 15. februara 2017, link https://www.freiburger-forum.net/wordpress/wp-content/uploads/2015/05/Tijana_Joksic_Roma_Discrimination-1.pdf. Prema Nacionalnoj strategiji, zdravstveni medijatori su „uspeli da nabave lična dokumenta i zdravstvene knjižice za 16.330 građana“ u periodu od 2009. do maja 2014. godine. Pogledajte Nacionalnu strategiju, strana 49.

46 Ričard Alen, Podrška za interno raseljena lica u Srbiji, konsolidovani izveštaj i programska strategija. Naručio UNHCR, Beograd 2016.

4. ZAPOŠLJAVANJE

4.1. PREGLED ZAKONA I OSTALIH DOKUMENATA

Romi pripadaju jednoj od zvanično priznatih nacionalnih manjina u Srbiji i zato imaju pravo na proporcionalno predstavljanje u upravljanju javnim poslovima i stupanju na javne funkcije.⁴⁷

Pored Nacionalne strategije za Rome, Nacionalna strategija za zapošljavanje 2011-2020 predstavlja glavni dokument kad je reč o zapošljavanju. U Nacionalnoj strategiji za zapošljavanje Romi su prepoznati kao ranjiva grupa kojoj treba dodatna podrška kako bi povećali svoju konkurentnost na tržištu rada.

Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Evropskoj uniji (2016) predstavlja još jedan značajan dokument praktičnih politika vlade Srbije u kome se naglašava potreba da se poboljša položaj Roma na tržištu rada.⁴⁸ U programu se kaže da su Romi „skoro sasvim“ isključeni sa tržišta rada i ohrabruje se zapošljavanje Roma u institucijama.

Program sadrži pojedinačne ciljeve u okviru kojih se radi na tome da se poveća mogućnost njihovog pristupa tržištu rada (Specifični cilj 2.1.) i naglašava se da je „Uključivanje Roma na formalno tržište rada neodvojivo od njihove emancipacije u smislu obrazovanja, rešavanja stambenog pitanja i učešća u javnom životu, te zahteva kako sistematičan rad, tako i značajne resurse.“

4.2. TRENUTNO STANJE

Ne postoje zvanični podaci o položaju Roma na tržištu rada, svakako i zbog toga što je većina Roma oprezna ili odbija da se izjasni o svom etničkom poreklu. Zbog toga se podaci o njihovom zaposlenju najviše zasnivaju na istraživanjima.

Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) je 2011. godine sproveo regionalno istraživanje o društveno-ekonomskom položaju Roma, upoređujući njihov položaj sa položajem većinskog stanovništva u njihovoj blizini.

Tabela 1: Neki podaci o položaju Roma u Srbiji u pogledu zapošljavanja (2011)⁴⁹

Srbija	Muškarci		Žene		Ukupno	
	Romi	Ostali	Romi	Ostali	Romi	Ostali
Stopa zaposlenosti (15-64)	40%	55%	13%	31%	26%	43%
Stopa zaposlenosti (15-24)	25%	24%	6%	11%	16%	17%
Stopa nezaposlenosti (15-64)	39%	21%	67%	37%	49%	27%
Stopa nezaposlenosti (15-24)	54%	36%	82%	67%	65%	50%
Stopa aktivnosti (15-64)	66%	69%	38%	50%	52%	60%

Na osnovu istraživanja UNHCR o interno raseljenim Romima i istraživanja o radnoj snazi, situacija je još gora.

Tabela 2: indikatori zaposlenosti⁵⁰

Indikator	Interno raseljeni Romi	Romi sa prebivalištem	Opšte stanovništvo u Srbiji
Stopa aktivnosti	52%	56%	49%
Stopa zaposlenosti	14%	17%	40%
Stopa nezaposlenosti	74%	70%	17%

47 Član 77. Ustava Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 98/06.

48 Vlada Republike Srbije, Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Evropskoj uniji. Preuzeto 22. februara 2017, link <http://socialnoukljucivanje.gov.rs/rs/usvojen-program-reformi-politike-zaposl%27d1%278avanja-i-socijalne-politike-esrp/>

49 Pogledajte rezultate istraživanja UNDP. Preuzeto 26. avgusta 2016, link: <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/ourwork/sustainable-development/development-planning-and-inclusive-sustainable-growth/roma-in-central-and-southeast-europe/roma-data/>

50 Izvor: istraživanje UNHCR-a iz 2014. o interno raseljenim Romima i istraživanje radne snage QIV 2014, SORS, citirano prema Ričard Alen, Podrška za interno raseljena lica u Srbiji, konsolidovani izveštaj i programska strategija. Naručio UNHCR u Beogradu 2016. godine

Podaci ukazuju na nepovoljni položaj Roma i diskriminaciju sa kojom se suočavaju na tržištu rada i naročito tešku poziciju romskih žena. Vlada Srbije je uložila napore da u poslednjih nekoliko godina popravi učešće Roma na

tržištu rada, ali to je delimično uspeo. Doduše, barem je veći broj Roma upisan u Nacionalnu službu za zapošljavanje (NSZ), što predstavlja preduslov za učešće u aktivnim merama tržišta rada.

Tabela 3: Romi upisani u NSZ⁵¹

Godina	2009	2010	2011	2012	2013
Ukupno	13.416	15.867	19.398	20.342	22.102
Žene	6571	7637	9180	9513	10.150
Žene (%)	49,0	48,1	47,3	46,8	45,9

Podaci iz septembra 2015. godine pokazuju da se dodatno povećao broj Roma (22.513 ukupno, a njih 10.495 su žene).⁵² Analizirajući obrazovanje upisanih nezaposlenih Roma pokazalo se da najviše ima osoba bez kvalifikacija ili sa niskim kvalifikacijama (88,66%), što naglašava kumulativnu diskriminaciju sa kojom se Romi susreću.⁵³

Kada se govori o integraciji u tržište rada, važno je naglasiti da je broj Roma koji su štićenici centra za socijalni rad oko 59.000. Njih otprilike 48.000 prima neku vrstu finansijske pomoći, što čini ukupno 65% od ukupnog broja primalaca socijalne pomoći.⁵⁴

Na tržištu rada prevladuje diskriminacija. Operativni cilj broj 2 Nacionalne strategije posvećen je isključivo tome da se „spreči i smanji diskriminacija protiv Roma i Romkinja na tržištu rada“.

Naročito je očigledna diskriminacija u javnom sektoru. Romi su jedna od zvanično priznatih nacionalnih manjina u Srbiji i zato imaju pravo na proporcionalno predstavljanje u upravljanju javnim poslovima i stupanju na javne

funkcije.⁵⁵ Na osnovu istraživanja iz 2011. godine vidi se kojoj meri su Romi nedovoljno zastupljeni u javnoj upravi. Od ukupnog broja od 16.675 zaposlenih u 51 državnoj instituciji, samo njih 728 se izjasnilo da pripada nacionalnoj manjini i među njima je bilo samo osam Roma. Na osnovu popisa iz 2011. godine, Romi su činili 2,05% stanovništva (na osnovu procena od 7 do 8%), ali u okviru državnih institucija Romi čine samo 0,04% zaposlenih.⁵⁶

Slična situacija preovladava i u privatnom sektoru gde se Romi susreću sa teškoćama u pronalaženju posla. Učestvovanje Roma u „programima podsticanja zapošljavanja kroz subvencije“ pokazuju kakav je njihov položaj na tržištu rada u Srbiji i sa kakvom vrstom diskriminacije se suočavaju kod potencijalnih poslodavaca. Prema Nacionalnoj strategiji, samo 2,8% od ugovora u okviru zapošljavanja putem subvencija je potpisano sa Romima (ukupno 50 lica i od njih 28 žena) iako su Romi eksplicitno bili jedna od ciljnih grupa. Pretpostavlja se da su razlozi za mali broj učesnika u programu između ostalog diskriminacija i predrasude prema Romima, kao i njihove niske kvalifikacije i ograničena konkurentnost.⁵⁷

51 Dragana Marjanović, *Assessment of the structural barriers that hinder the employment of Roma women*. Preuzeto 16. februara 2017, link http://www.european-progres.org/dokumenti/48_646015_asesment-of-the-structural-barriers-for-roma-women-employment.pdf

52 Vlada Republike Srbije, *Strategija za socijalno uključivanje Roma u Republici Srbiji za period od 2016-2025*, str. 41

53 Vlada Republike Srbije, *Strategija za socijalno uključivanje Roma u Republici Srbiji za period od 2016-2025*, str. 41

54 Vlada Republike Srbije, *Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Evropskoj uniji*. Preuzeto 22. februara 2017, link <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/usvojen-program-reformi-politike-zaposl%98avanja-i-socijalne-politike-esrp/>

55 Član 77. Ustava Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 98/06.

56 Centar za prava manjina, *učestvovanje Roma u javnoj upravi*, citirano prema izveštaju za profile država za Srbiju, Evropski centar za prava Roma, Budimpešta, 2013

57 Vlada Republike Srbije, *Strategija za socijalno uključivanje Roma u Republici Srbiji za period od 2016-2025*

FOTOGRAFIJA: DUNJA MIŠKOV, SRBIJA

5. OBRAZOVANJE

5.1. PREGLED ZAKONA I OSTALIH DOKUMENATA

Ustav predviđa uvođenje specijalnih podzakonskih akata i mera kako bi se ostvarila potpuna jednakost između etničkih manjina i većinskog stanovništva. U oblasti obrazovanja, glavni dokument koji se bavi ovom odredbom Ustava jeste Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, koji predviđa „jednako pravo i dostupnost obrazovanja i vaspitanja bez diskriminacije i izdvajanja“.⁵⁸

Ostali zakoni i podzakonska akta u oblasti obrazovanja promovišu jednako učešće, posebno kada je reč o Romima. U neke od tih dokumenata ubraja se, na primer, Zakon o osnovnom obrazovanju, Zakon o predškolskom obrazovanju ili Pravilnik o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku, Pravilnik o individualnom obrazovnom planu (IOP), Pravilnik o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju.⁵⁹

Uopšteno govoreći, zabrana diskriminacije se reguliše Zakonom o zabrani diskriminacije. Kada je reč

o diskriminaciji u obrazovanju, relevantni su Zakon o osnovama sistema obrazovanja i podzakonska akta kao što su Pravilnik o bližim kriterijumima za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, deteta, učenika ili trećeg lica u ustanovi obrazovanja i vaspitanja ili Pravilnik o protokolu postupanja u ustanovi u odgovoru na nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje.⁶⁰

Ostali zakoni i podzakonska akta odnose se na afirmativne mere koje su Romima dostupne. Zakon o učenikom i studentskom standardu definiše uslove za pravo na pomoć različitih grupa korisnika i eksplicitno napominje Rome kao nacionalnu manjinu.⁶¹ U Pravilniku o učeničkim i studentskim kreditima i stipendijama se kaže da učenici i studenti iz ranjivih grupa mogu svoja prava na stipendije i kredite ostvarivati putem afirmativnih mera.⁶²

58 UNESCO, Svetski podaci o obrazovanju, VII izdanje, 2010/11, Srbija. Preuzeto 22. februara 2017, link <http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/Serbia.pdf>

59 Savet Evrope, 2015

60 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 22/09

61 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 18/10 i 55/13

62 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 46/10, 47/11, 56/12 i 75/13

5.2. TRENUTNO STANJE

Obrazovanje Roma u Srbiji karakterišu niske stope upisanih u škole, visoke stope osipanja, nizak nivo učešća u srednjem i visokom obrazovanju, (segregirana) odeljenja koja rade po prilagođenim programima sa sniženim standardima postignuća i đaci koji se još uvek pogrešno usmeravaju na škole za učenike i decu sa smetnjama u razvoju.

Insistiranje na odvojenom školovanju u kome su standardi niži i praksa slanja velikog broja romske dece u „specijalne škole“ su najočigledniji oblici stalne diskriminacije romske dece u sistemu obrazovanja u Srbiji. Državne institucije i vlasti svakako tolerišu ove fenomene i retki su slučajevi sankcionisanja odgovornih institucija ili pojedinaca.

Ostali oblici diskriminacije sa kojim se pojedinačno suočavaju romska deca podrazumevaju vršnjačko nasilje

u razredu zbog njihovog etničkog porekla ili diskriminaciju koju doživljavaju u postupcima učitelja i razrednih starešina. Uopšteno govoreći, nastavnici nisu obučeni da identifikuju i da se bore sa diskriminacijom pa tako osobe koje diskriminišu romsku decu po etničkoj osnovi ne moraju da se suoče sa posledicama.⁶³

U obrazovanju se vide i posledice kumulativne diskriminacije tokom godina i na ovim prostorima. Diskriminacija je doprinela niskom nivou obrazovanja već kod roditelja koju onda ponavljaju njihova deca. Siromaštvo ili nezaposlenost – pojačani anticiganizmom i diskriminacijom – utiču na uslove stanovanja i učenja. Posledice drugih oblika diskriminacije, npr. stanovanja ili zapošljavanja, utiču i na uspeh i postignuća u obrazovanju, a uopšteno gledano i na njihovo pravo na obrazovanje.

Tabela 4: Neki podaci o položaju Roma u Srbiji u pogledu obrazovanja(2011)⁶⁴

Srbija	Muškarci		Žene		Ukupno	
	Romi	Ostali	Romi	Ostali	Romi	Ostali
Stopa pismenosti (16+)	92%	98%	79%	97%	85%	98%
Stopa pismenosti (16-24)	92%	99%	87%	100%	90%	99%
Nivo upisa u predškolsko obrazovanje (3-6)	20%	45%	15%	50%	18%	48%
Ukupna stopa upisa u obavezno obrazovanje (7-15)	80%	95%	80%	95%	80%	95%
Ukupna stopa upisa (više-srednjoškolsko obrazovanje 16-19)	27%	78%	23%	64%	25%	71%
Prosečan broj godina obrazovanja (25-64)	6,7	11,0	4,9	10,6	5,8	10,8
Prosečan broj godina obrazovanja (16-24)	7,1	11,2	5,9	11,6	6,5	11,4

Srbija je uložila napore da poveća učešće romske dece u obrazovnom sistemu, međutim to je i dalje ograničenog uspeha. Srbija je uvela nekoliko afirmativnih mera za romske đake i učenike iz ranjivih grupa. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja i Pravilnik o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku dozvoljavaju afirmativne mere.⁶⁵ U kombinaciji sa drugim merama kao što su pedagoški asistenti, stipendije za srednjoškolke i studente, kvote za romske studente (koji dobijaju državnu pomoć) na državnim univerzitetima

ili besplatni udžbenici, cilj je da se poveća učešće i uspeh romske dece u obrazovnom sistemu.

Kada je reč o predškolskom obrazovanju, zakonodavni okvir dozvoljava prioritarno upisivanje dece iz „socijalno ugroženih grupa“.⁶⁶ Ipak, kriterijumi su nejasni i nema smernica za sprovođenje ovog zakona, tako da se u praksi čak može primetiti smanjeni broj romske dece koja pohađaju predškolsko obrazovanje.⁶⁷

63 Vlada Republike Srbije, Strategija za socijalno uključivanje Roma u Republici Srbiji za period od 2016-2025

64 Pogledajte rezultate UNDP istraživanja. Preuzeto 26. avgusta 2016, link: <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/ourwork/sustainable-development/development-planning-and-inclusive-sustainable-growth/roma-in-central-and-southeast-europe/roma-data/>

65 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 63/10

66 Zakon o predškolskom obrazovanju i Pravilnik o bližim uslovima za utvrđivanje prioriteta za upis dece u predškolsku ustanovu (Službeni glasnik RS, br. 44/11). Na osnovu Zakona o finansijskoj podršci porodica sa decom iz finansijski ranjivih porodica, oni imaju pravo da im se iz lokalnog budžeta obezbedi nadoknada troškova za dečje pohađanje predškolske ustanove

67 Vlada Republike Srbije, Strategija za socijalno uključivanje Roma u Republici Srbiji za period od 2016-2025

Procenat učešća romske dece u (obaveznom) osnovno školskom obrazovanju se poslednjih godina povećao, iako je stopa njihovog učešća i dalje niža u poređenju sa većinskim stanovništvom i samo oko dve trećine njih završi osnovnu školu (64%). Ima 30% romske dece koja započnu da se školuju kada su starija jer su neadekvatno pripremljena u okviru predškolskog obrazovanja.⁶⁸

Razlika između većinskog stanovništva i Roma se još više povećava kada je reč o pohađanju srednjih škola, kao što se vidi u prethodnoj tabeli. Osim toga, 80% romske dece ranije napušta obrazovanje.

Pored toga, u Nacionalnoj strategiji se navodi i rodna razlika koja nije potvrđena u istraživanju UNDP: dok 28% romskih dečaka pohađa srednju školu, samo 15% romskih devojčica je u prilici da ide u srednju školu. Naročito je zabrinjavajući položaj dece koja žive u ekstremnom siromaštvu jer samo 5% njih može da pohađa srednju školu.

Posebno je zabrinjavajuća situacija romskih interno raseljenih lica sa Kosova. Istraživanje UNHCR-a iz 2014. godine pokazalo je da preko 65% romskih interno raseljenih lica nije završilo srednju školu (u poređenju sa manje od 12% celokupnog stanovništva).⁶⁹

ŠKOLE ZA UČENIKE I DECU SA SMETNJAMA U RAZVOJU

Prema Strategiji Vlade, 30% dece u „specijalnim školama“ su romskog etničkog porekla, iako je njihov udeo u celokupnom stanovništvu mnogo manji. Strategija vlade potvrđuje stalnu praksu da je uobičajeno da se romska deca prebacuju iz običnih u „specijalne škole“, a da je prebacivanje iz „specijalnih škola“ u obične škole teško moguće.⁷⁰

ERRC je 2013. godine sproveo istraživanje o zastupljenosti romske dece u „specijalnim školama“. Romska deca su disproportionalno bila zastupljena u „specijalnim školama“, te su time isključna iz mogućnosti da imaju jednak pristup kvalitetnom obrazovanju. Decu su još uvek prebacivali iz običnih škola u „specijalne škole“ i još uvek su ih direktno upisivali u prvi razred specijalnih škola (istraživanje u školama širom Srbije je otkrilo da je opet 11%

romske dece upisano u prvi razred specijalnih škola u školskoj 2012/2013). Uopšteno govoreći, istraživanje u 31 školi u Srbiji je pokazalo da postoji veoma visok nivo zastupljenosti romskih đaka (što je dostiglo 73% u 2012/13) u „specijalnim školama“.⁷¹

SEGREGIRANO OBRAZOVANJE

ERRC je u istraživanju iz 2016. godine pokazao da s obzirom na to da i dalje postoje segregirane škole, to i dalje prati nekontrolisano „bektvo belih“ iz škola koje su u neposrednoj blizini romskih naselja usled zastarelog sistema upisa prema mestu stanovanja. Kada je reč o zajedničkim odeljenjima, primećeno je da će romska deca u najvećem broju slučajeva ipak imati nastavu po individualnom obrazovnom planu što isto tako doprinosi segregiranom obrazovanju.⁷²

Segregacija u „redovnim školskim ustanovama“ nije tako uobičajena, ali prema Nacionalnoj strategiji može se primetiti „trend rasta“ – što se posebno u nekim slučajevima pripisuje povećanom uključivanju romske dece u obrazovanje – gde nema mera protiv segregacija. Pravilo je da se u segregiranim školama i odeljenjima dobija obrazovanje manjeg kvaliteta.

ROMSKI JEZIK I ROMSKI IDENTITET I KULTURA

Na osnovu Ustava i Zakon o nacionalnim manjinama, manjine u Srbiji imaju pravo da izraze i razvijaju svoje pojedinačne nacionalne, etničke, kulturne osobine i verispovest, da koriste svoj jezik i pismo i da dobiju obrazovanje na svom jeziku u ustanovama koje finansira država.

Na osnovu istraživanja UNHCR-a iz 2014. godine, bilo je 68% romskog stanovništva sa registrovanim prebivalištem i 76% romskih interno raseljenih lica koja govore romski kao prvi jezik kod kuće i samo 27% njih, odnosno 7% govori srpski.⁷³

Što se tiče ove teme, Srbija je ostvarila napredak kada je reč o uvođenju predmeta u škole. Postignut je sporazum o standardizovanju romskog jezika, napravljen je nastavni program, organizovana je obuka nastavnika i osnovan je Odsek za romski jezik na Univerzitetu u Beogradu.⁷⁴

68 Vlada Republike Srbije, Strategija za socijalno uključivanje Roma u Republici Srbiji za period od 2016-2025

69 Citirano prema: Ričard Alen, Podrška za interno raseljena lica u Srbiji, konsolidovani izveštaj i programska strategija. Naručio UNHCR u Beogradu 2016. godine

70 Vlada Republike Srbije, Strategija za socijalno uključivanje Roma u Republici Srbiji za period od 2016-2025

71 ERRC 2014

72 Praxis, ERRC, 2016

73 Podaci uzeti iz: Ričard Alen, Podrška za interno raseljena lica u Srbiji, konsolidovani izveštaj i programska strategija. Naručio UNHCR u Beogradu 2016. godine

74 Broj upisanih koji su studirali na Odseku je ipak veoma mali.

Ipak, bez obzira na to što su romski roditelji izrazili interes da im deca pohađaju časove „romskog jezika sa elementima romske kulture“, samo 39 škola u Pokrajini

Vojvodine je uvelo to časove.⁷⁵ Nastavnici za ove predmete se mogu obučavati u tri ustanove u Srbiji.⁷⁶

6. STANOVANJE⁷⁷

6.1. PREGLED ZAKONA I OSTALIH DOKUMENATA

Vlasti u Srbiji su usvojile nekoliko zakona i politika koje su relevantne za poboljšanje pristupa kvalitetnom stanovanju za Rome. Međutim, mere koje predviđa Strategija Vlade u vezi sa stanovanjem i nacionalne i lokalne politike i dokumenta koja ih regulišu skoro da nisu ni sprovedene, iz više razloga, a tu spada i nemogućnost vlasti da preuzmu odgovornost.

U Zakonu o socijalnom stanovanju Romi se navode kao posebno ranjiva grupa čiji predstavnici imaju pravo na prvenstvo kada je reč o socijalnom stanovanju.⁷⁸ U članu 10. Romima se daje prvenstvo u procesu dodele jedinica socijalnog stanovanja. Socijalno stanovanje jeste stanovanje odgovarajućeg standarda koje je namenjeno domaćinstvima koja iz socijalnih, ekonomskih i drugih razloga ne mogu da iznajme ili kupe odgovarajući stambeni prostor po tržišnim uslovima.

Zakon o socijalnoj zaštiti je zakonski osnov za lokalne vlasti da obezbede uslugu „Socijalnog stanovanja u sigurnim uslovima“.

Nacionalna strategija socijalnog stanovanja je fokusirana na nekoliko područja kako bi se poboljšao položaj i stanovanje Roma, a neki od najznačajnijih zakona za Rome su sledeći:⁷⁹

U Zakonu o prostornom planiranju romska naselja se prepoznaju kao najranjivija forma naselja i definišu se modeli za njihovu socijalnu i ekonomsku integraciju i

poboljšanje uslova života njihovih stanovnika.⁸⁰

U Zakonu o planiranju i izgradnji definišu se prostorno i urbano planiranje, razvoj i korišćenje građevinskog zemljišta i gradnje u Srbiji.⁸¹

Zakon o ozakonjenju objekata se ne bavi posebno situacijom u kojoj se nalaze Rome.⁸² Veruje se da u Republici Srbiji ima oko 1,3 miliona nelegalno izgrađenih objekata a podneto je oko 720.000 zahteva za legalizaciju.⁸³ Međutim, zakon je primenjiv samo ukoliko su ispunjeni određeni uslovi, ali se pod tim uslovima ne uzimaju u obzir neformalna naselja i položaj Roma.

Zbog nedostataka Zakona o ozakonjenju objekata, organizacije civilnog društva su napravile nacrt Zakona o legalizaciji održivih neformalnih romskih naselja kao svoj odgovor na nedostatke.⁸⁴ Svrha ovog zakona je da se uvede *lex specialis*, koji će biti dopuna Zakonu o ozakonjenju objekata. Međutim, ova inicijativa je bila samo delimično uspešna, jer se vlada složila sa ovim predlogom samo u tome što će usvojiti novi zakon o stanovanju koji bi trebalo da reši nedostatke iz Zakona o ozakonjenju objekata. U trenutku kada je rađena ova analiza, novi zakon o stanovanju još nije bio usvojen.

Što se tiče pitanja stanovanja, njima se bavi i Nacionalna strategija za Rome u kojoj se definiše osam operativnih ciljeva, sa pratećim merama, a konačni ishodi u vezi sa stanovanjem očekuju se do 2025. godine.

75 Vlada Republike Srbije, Strategija za socijalno uključivanje Roma u Republici Srbiji za period od 2016-2025

76 Pogledajte Strategiju za socijalno uključivanje Roma u Republici Srbiji za period od 2016-2025. Preuzeto 26. maja 2017, link: <http://www.minrzs.gov.rs/lat/dokumenti/medjunarodna-saradnja/strategija-za-socijalno-uklju%C4%8Divanje-roma-i-romkinja-u-republici-srbiji-za-period-od-2016-do-2025-godine>

77 Najveći broj informacija preuzet je iz Strategije za uključivanje Roma u Republici Srbiji

78 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 72/09.

79 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 13/12. Za spisak relevantnih područja u vezi sa Strategijom stanovanja, pogledajte Strategiju Vlade za uključivanje Roma

80 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 88/10.

81 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 72/09, 81/09 - ispravak, 64/10 – Odluka Ustavnog suda, 24/11, 121/12, 42/13 - Odluka Ustavnog suda, 50/13 - Odluka Ustavnog suda, 98/13 - Odluka Ustavnog suda, 132/14 i 145/14.

82 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 96/2015

83 U vezi sa ovom analizom pogledajte: Savet Evrope, Ad hoc odbor stručnjaka za romska pitanja (CAHROM), *Thematic Report on (re-)housing solutions for Roma and alternative measures to (forced) evictions*, 5. oktobar 2014, Strazbur

84 Nacrt zakona o legalizaciji održivih neformalnih romskih naselja. Preuzeto 25. avgusta 2016, link http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9775_file7_draft-of-the-law-on-the-legalisation-of-sustainable-informal-roma-settlements.pdf

6.2. TRENUTNO STANJE

Mnoge odredbe zakona i politika koje se odnose na poboljšanje romske situacije kada je reč o stanovanju nisu sprovedene. Osim toga, fondovi koji su bili dostupni za poboljšanje stambene situacije nisu u potpunosti iskorišćeni, a informacije o predloženim merama i dostupne mogućnosti ne stignu uvek do lokala – do lokalnih vlasti i romskih zajednica.

Uopšteno gledano, situacija u kojoj se nalaze Romi u Srbiji i njihovo stanovanje je definitivno gore nego situacija u kojoj se nalazi većinsko stanovništvo ili druge etničke grupe. Istraživanja Svetske banke, UNICEF-a ili UNDP-a pokazuju da postoji značajna razlika i da je situacija jako loša, naročito među Romima interno raseljenim licima sa Kosova koja su u posebno teškoj situaciji.

Na osnovu procene stručnjaka, oko 70% Roma u Srbiji živi

u romskim naseljima. Karakteristike ovih naselja su često prostorna i socijalna segregacija Roma, a i ona sama su neformalna.

Nakon istraživanja o podstandardnim romskim naseljima iz 2015. godine, u Odeljenju za stanovanje Ministarstva za građevinu, transport i infrastrukturu ustanovljeni su baza podataka i „Geografski informacioni sistem za podstandardna romska naselja“, što omogućuje praćenje situacije u romskim naseljima.

U okviru istraživanja mapirano je 583 „podstandardnih“ romskih naselja, a veliki broj njih je napravljen pre 45 godina. Na primer, u Vojvodini je 65% naselja staro preko 45 godina, u Južnoj i Istočnoj Srbiji preko 61% naselja, a u Šumadiji i Zapadnoj Srbiji 53%, dok je u regionu Beograda taj procenat najmanji – 33%.⁸⁵

Polje 1: Indikatori stanovanja za Srbiju

Indikatori stanovanja za Srbiju

40% objekata u romskim naseljima je napravljeno od materijala koji nisu pogodni za gradnju.

39% romskih domaćinstava u živi u lošim uslovima stanovanja i nesređenim susedstvima, u poređenju sa 10% domaćinstava u celokupnom stanovništvu.

37% domaćinstava u romskim naseljima nema adekvatan pristup pijaćoj vodi, u poređenju sa 8% domaćinstava u celokupnom stanovništvu.⁸⁶

About 67% of Roma households live in homes without connection to the sewage system, compared to 37% of households of the overall population.

11% of Roma households do not have electricity in their homes, compared to 0.1% in the overall population.

79% of Roma households, compared with 61% of households in the overall population, are forced to reduce the heating in their apartments due to insufficient income.

73% of the Romani IDPs have less than 10 m² per household member compared to about 26% of non-Roma.

54% of Romani IDPs households do not have a bathroom in their house, compared to less than 10% of non-Romani households.⁸⁷

PROBLEM NEFORMALNIH NASELJA I NEREŠENA IMOVINSKA PITANJA

Širom Srbije, mnoga romska naselja ili delovi ovih naselja su neformalni, što znači da njihovi stanovnici nisu prijavljeni ni kao vlasnici zemlje a ni objekta koji je izgrađen na tom zemljištu. Osim toga, mnoga od ovih naselja ne postoje u lokalnim prostornim planovima niti planovima za razvoj grada i nisu povezani sa javnom infrastrukturom ni servisima. Isto tako, mora se imati na umu da nemaju sva

neformalna naselja karakteristike podstandardnih naselja ili nehigijenskih naselja.

U fizičke planove opština uključeno je 290 (oko 50%) romskih naselja, ipak samo 19% se nalazi u opštim urbanističkim planovima, 21% je uključeno u opšti regulacioni plan opštine, a 10% se nalazi u planovima detaljne regulacije.

Činjenica da ne postoji prava dokumentacija kada je reč o urbanističkom planiranju predstavlja značajnu prepreku u procesu legalizacije jedinica stanovanja, jer se

85 OEBS, Osnovne karakteristike podstandardnih romskih naselja u Srbiji, Beograd. Misija OEBS-a u Srbiji, 2015. Preuzeto 20. jula 2016, link: <http://www.osce.org/sr/serbia/159746?download=true>. Postoji razlika u ciframa usled korišćenja različitih metodologija u dva istraživanja.

86 Bodewig i Sethi. Siromaštvo, socijalna isključenost i etnička pripadnost u Srbiji i Crnoj Gori: slučaj Roma. Beograd, Svetska banka, 2005.

87 UNHCR i Komesarijat za izbeglice Republike Srbije, Procena potreba interno raseljenih lica u Republici Srbiji, Beograd, 2011.

time osporava pravna sigurnost vlasništva kao suštinski element prava na adekvatno stanovanje. To što romska naselja nisu adekvatno uključena u urbanističko planiranje još više pogoršava činjenica da Romi slabo učestvuju u procesu razvijanja urbanističkih planova, najviše zbog nerazvijene prakse učešća u planiranju u Srbiji. Osim toga, u nekim urbanističkim planovima postoji zahtev da se uklone romska naselja, a ne da se poboljšaju.

Još jedan izazov predstavlja činjenica da promene na stambenim jedinicama možda nisu registrovane u katastru, a komplikovana i skupa procedura legalizacije objekata predstavlja još jedan ozbiljan izazov za mnoge ljude.

NEPOSTOJANJE INFRASTRUKTURE

Rezultati prethodnih istraživanja pokazuju do koje mere romska naselja nisu povezana sa javnom infrastrukturom – ili do koje mere vlasti ne vode računa o romskim naseljima, ali u ovim istraživanjima ne postoje podaci o kvalitetu vode ili priključka za struju ili koliko je siromašnim ljudi nemoguće da to priušte. Osim toga, mnoga naselja nisu povezana sa javnim servisima, kao što je javni prevoz ili odnošenje smeća.

PROGRAMI SOCIJALNOG STANOVANJA

Uopšteno gledano, ne postoji dovoljan broj programa socijalnog stanovanja u Srbiji koji bi omogućili Romima da napuste svoje podstandardne stambene jedinice. Programi socijalnog stanovanja se posebno sprovode u Beogradu uz finansijsku podršku Evropske unije za porodice koje su prinudno iseljene iz neformalnih naselja „Gazela“ i „Belville“, međutim neke od njih ne mogu da plaćaju tekuće troškove u novim stanovima.⁸⁸

Romi često nisu mogli da učestvuju u ranijim programima socijalnog stanovanja, jer mnogi od njih nisu ispunjavali postavljene kriterijume za uključivanje u programe socijalnog stanovanja. Kada su ovi kriterijumi izmenjeni, lakše ih je sada uključiti u programe socijalnog stanovanja, ali i dalje se suočavaju sa određenim preprekama kao što je recimo to što ne mogu da plate komunalne troškove socijalnog stanovanja.

Sa druge strane, ne postoji planiranje „koje gleda u budućnost“ kada je reč o programima socijalnog stanovanja za veoma ranjive porodice, uključujući i Rome, i ako se uopšteno posmatraju bodovanje, kriterijumi i

kvalifikovanost odabira korisnika socijalnog stanovanja, porodicama iz ranjivih kategorija, naročito Romima, biva teže da dobiju stanove iz programa socijalnog stanovanja.

PRINUDNA ISELJENJA

Iako u poslednjih nekoliko godina nije bilo velikih prinudnih iseljenja, i dalje postoji problem stalne pretnje za mnoge ljude. U prošlosti su vlasti izvele nekoliko prinudnih iseljenja iz neformalnih naselja nepoštujući procedure iz međunarodnih standarda ljudskih prava.⁸⁹

Prinudna iseljenja i javne rasprave u vezi sa tim, uključujući i protivljenje suseda na lokacijama na koje bi raseljeni bili smešteni, stvaraju a i pojačavaju negativne stereotipe o Romima .

Usvajanje zakona o prinudnim iseljenjima, u skladu sa međunarodnim standardima, predstavlja jednu od aktivnosti Vlade Republike Srbije koju treba sprovesti u okviru procesa pristupanja Evropskoj uniji.

INTERNO RASELJENA LICA (IRL) SA KOSOVA

Srbija ima poseban izazov kada je reč o (ponovnoj) integraciji desetine hiljada Roma, Aškalija i Balkanskih Egipćana koji nakon konflikta iz 1998/1999 proterani sa Kosova i pobjegli su u Srbiji. U ovom trenutku je oko 20.000 Roma sa Kosova registrovano kao interno raseljena lica. U međuvremenu je nekoliko hiljada dobilo poseban status prebivališta dok svi ostali nisu uopšte ni registrovani. Osim toga, njihova stambena situacija je i dalje strašna jer mnogi od njih žive u nehygijenskim naseljima.

PONOVA INTEGRACIJA POVRATNIKA

U zapadnoj Evropi se, naročito u Nemačkoj, u poslednje vreme sve više ulažu naponi da se romske izbeglice prinudno vrate na Zapadni Balkan, uključujući i Srbiju. Mnogi povratnici možda neće imati smeštaj kada se budu vratili i imaće problem da ostvare dovoljno velike prihode da bi preživeli.

Akcioni plan za Poglavlje 23 (u okviru procesa pristupanja Evropskoj uniji) predviđa samo mere u oblasti obrazovanja za decu koja su vraćena iz zapadne Evrope, ali se ne pominje oblast stanovanja.

88 Pogledajte sajt Delegacije EU u Srbiji. Preuzeto 20. jula 2016, link: <http://europa.rs/davenport-hands-keys-to-apartments-to-32-roma-families-in-mislodjin/?lang=en>

89 Pogledajte Balkan Insight, „U Beogradu se nastavlja masovno iseljavanje romskih porodica“. Preuzeto 19. jula 2017, link: <http://www.balkaninsight.com/en/article/belgrade-forcibly-evicted-roma-families>; Amnesty international, „U Srbiji mora prestati masovno iseljavanje Roma“. Preuzeto 19. jula 2017, link: <https://www.amnesty.org/en/press-releases/2010/06/serbia-must-end-forced-evictions-roma/>

UNUTRAŠNJE MIGRACIJE

U Srbiji se Romi sele iz manjih opština u velike gradove u velikoj meri, naročito Beograd, ali i u Novi Sad i Niš. Očekuju da će imati bolje mogućnosti za (neformalno) zaposlenje u većim gradovima. Kako ne postoji dovoljno zvaničnih stambenih jedinica, mnogo borave ili čak i sagrađe neformalna, podstandardna naselja.

DISKRIMINACIJA U OBLASTI STANOVANJA

Dva velika incidenta su obznanjena javnosti u 2016. godini a tiču se stanovanja. Elektrodistribucija je u avgustu 2016.

godine isekla struju romskom naselju „Crvena Zvezda“ u gradu Nišu i ponovo uvela struju 26. decembra 2016. godine. Struja se u naselju distribuira kroz kolektivne strujomere i naplaćuje se preko kolektivnog računa svim stanovnicima.⁹⁰

U novembru 2016. godine u gradu Kruševcu je sagrađen zid visok dva metra i dugačak 120 metara između romskog naselja „Marko Orlović“ i ostatka grada, navodno kao „zvučna izolacija“ koja će zaštititi građane od buke sa autoputa. Međutim, područja u gradu u kojima ne žive Romi „nisu zaštićena“ takvim zidovima.⁹¹

90 Pisani komentari Evropskog centra za prava Roma, ERRC prilog za Evropsku komisiju u okviru komponente proširenja EU okvira za romske strategije (maj 2017). Preuzeto 15. juna 2017, link <http://www.errc.org/cms/upload/file/submission-on-roma-inclusion-in-enlargement-countries-may-2017.pdf>

91 Pisani komentari Evropskog centra za prava Roma, ERRC prilog za Evropsku komisiju u okviru komponente proširenja EU okvira za romske strategije (maj 2017). Preuzeto 15. juna 2017, link <http://www.errc.org/cms/upload/file/submission-on-roma-inclusion-in-enlargement-countries-may-2017.pdf>

7. PRISTUP PRAVDI

7.1. PREGLED ZAKONA I OSTALIH DOKUMENATA

Srbija je ratifikovala Okvirnu konvenciju Saveta Evrope o zaštiti nacionalnih manjina i usvojila Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, još jedan zakon kojim štiti svoje nacionalne manjine.⁹² Zakoni u oblasti obrazovanja, medija, državne uprave i lokalne samouprave sadrže posebne odredbe kojima se pokriva ostvarivanje kolektivnih prava nacionalnih manjina, uključujući i Rome.⁹³

Međutim, opšte poverenje u pravosudni sistem u Srbiji je loše. Na osnovu istraživanja, 66% stanovništva ne veruje pravosuđu.⁹⁴ Iako je Zakon o zabrani diskriminacije usvojen 2009. godine i na snazi je od januara 2012. godine, i bez obzira na to što je uopšteno gledano u skladu sa standardima EU, zakonski stručnjaci i EK su ga kritikovali

jer nije dovoljno jasan opseg opšte zabrane diskriminacije kao ni efikasnost zabrane. U zakonu se dozvoljava pokretanje sudskog postupka kada postoji posredna diskriminacija. Međutim, ne postoji propis u srpskom pravosudnom sistemu na osnovu kog bi predstavnici javne vlasti imali pozitivnu obavezu da promovišu jednakost i spreče diskriminaciju prilikom vršenja svojih funkcija.⁹⁵

Za borbu protiv diskriminacije, rasizma i netolerancije i ograničeni pristup pravdi važne su dve institucije: Poverenik za zaštitu ravnopravnosti (PZR), koji piše godišnje izveštaje i ima visok nivo nezavisnosti, ali nema ovlašćenja da zvanično preuzme slučajeve diskriminacije. Druga institucija je Zaštitnik građana (Ombudsman), čija je dužnost da reaguje na diskriminaciju javnih vlasti.⁹⁶

92 Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, Službeni glasnik RS, br. 72/2009.

93 ERRC, Profil zemlje – Srbija, 2012, str. 13-14.

94 Istraživanje Argus novinske agencije Beta, sprovedeno u novembru 2014. Preuzeto 14. juna 2017, link <http://www.euractiv.rs/pregovori-sa-eu/8212-graani-srbije-ne-veruju-institucijama>

95 ECRI, izveštaj o Srbiji (peti ciklus monitoringa), 2017. Preuzeto 14. juna 2017, link <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Serbia/SRB-Cbc-V-2017-021-ENG.pdf>. Pogledajte i Beogradski centar za ljudska prava u Srbiji u 2015. godini

96 ECRI, izveštaj o Srbiji (peti ciklus monitoringa), 2017. Preuzeto 14. juna 2017, link <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Serbia/SRB-Cbc-V-2017-021-ENG.pdf>.

Vlada je 2013. godine isto tako usvojila sveobuhvatnu strategiju za borbu protiv diskriminacije za period 2013–2018.⁹⁷

Ne postoji zakon o besplatnoj pravnoj pomoći u Srbiji.⁹⁸ Bez obzira na nedostatak jedinstvenog zakonskog okvira, neki subjekti mogu biti pružaoci besplatne pravne pomoći: jedinice lokalne samouprave, advokati, nevladine organizacije, pravne klinike i sindikati. Zaštitnik građana i Poverenik za zaštitu ravnopravnosti – obavljaju i savetovanja građana i pružaju besplatnu pravnu pomoć.⁹⁹

Nisu dostupni etnički podeljeni podaci za Roma i njihov pristup pravdi.

8. ZDRAVSTVO

8.1. PREGLED ZAKONA I OSTALIH DOKUMENATA

Najvažniji zakoni za ovu oblast su Zakon o zdravstvenoj zaštiti i Zakon o zdravstvenom osiguranju. Zakon o zdravstvenoj zaštiti garantuje zdravstvenu zaštitu svim osobama pod jednakim uslovima, uključujući i Rome, koji „usled svog tradicionalnog načina života“, nemaju prebivalište niti boravište u Srbiji.¹⁰²

Zakon o zdravstvenom osiguranju osobama romskog etničkog porekla koje usled „usled svog tradicionalnog načina života“, nemaju prebivalište niti boravište u Srbiji, garantuje javno zdravstveno osiguranje, u slučaju da nemaju osiguranje po bilo kom drugom osnovu (da su zaposleni, u penziji ili su osigurani preko člana porodice).¹⁰³

Na osnovu istraživanja u okviru praćenja vidi se da izmene zakonskih akata po kojima se dozvoljava Romima da bez

7.2. TRENUTNO STANJE

Nakon njegove posete Srbiji, Komesar za ljudska prava Saveta Evrope je izrazio zabrinutost u vezi sa statusom interno raseljenih Roma, od kojih većina nema adekvatan pristup osnovnim ljudskim pravima.¹⁰⁰

U Srbiji još uvek ima Roma koji nemaju lična dokumenta (pogledajte Poglavlje 2). Iako je došlo do napretka u izdavanju dokumenata i prevazilaženju apatridije, u martu 2017. godine, uz podršku Evropske mreže za pitanja apatridije, ERRC i srpski NVO Praxis podneli su ustavnu „inicijativu“ Ustavnom sudu osporivši odredbe zakona koje matičnim službama dozvoljavaju da odlože upis u matične knjige rođenih.¹⁰¹

registrovanog prebivališta dobiju zdravstvena knjižice može biti efikasno.¹⁰⁴

Ostali važni zakoni su Zakon o pravima pacijenata i Zakon o javnom zdravlju. Zakon o pravima pacijenata garantuje jednaki pristup zdravstvenim uslugama.¹⁰⁵ Zakon o javnom zdravlju pominje, između ostalog, zdravlje ranjivih grupa naročito kroz programe promovisanja zdravlja u zavodima za javno zdravlje.¹⁰⁶

Kada je reč pristupu kvalitetnoj zdravstvenoj nezi i strateškim dokumentima, važne su dve strategije: Strategija javnog zdravlja i Strategija za stalno unapređenje kvaliteta zdravstvene zaštite i bezbednosti pacijenta, i u okviru ove druge se posebno pominju Romi.¹⁰⁷

97 ERRC, prilog za Evropsku komisiju tokom revizije napretka u procesu pristupanja za Srbiju iz 2014. godine

98 ECRI, Izveštaj po državama - Srbija, 2017.

99 YUCOM, Pristup pravdi i besplatnoj pravnoj pomoći u Srbiji, 2016. Preuzeto 24. juna 2017, link: <http://en.yucom.org.rs/access-to-justice-and-free-legal-aid-in-serbia/>.

100 Izveštaj Nilsa Muižnieksa, Komesara za ljudska prava, nakon njegove posete Srbiji. 16–20. marta 2015. godine. Preuzeto 23. juna 2017. godine, link: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH\(2015\)14&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CommDH(2015)14&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864)

101 ERRC, Praxis, *Initiative to Institute Proceedings for Assessing Constitutionality and Legality*, 2016. Preuzeto 23. juna 2017, link: <http://www.errc.org/cms/upload/file/serbia-birth-initiative-7-march-2016-english.pdf>.

102 Službeni glasnik RS, br. 107/05, 72/09, 88/10, 99/10, 57/11, 119/12, 45/13 i 93/14.

103 Službeni glasnik RS, br. 107/05, 109/05 - ispravka, 57/11, 110/12 – odluka Ustavnog suda, 119/12, 99/14, 123/14, 126/14 - odluka Ustavnog suda.

104 Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2011*, Beograd, 2012, str. 258, dostupno na: <http://english.bgcentar.org.rs/images/stories/Datoteke/human%20rights%20in%20serbia%202011.pdf>

105 Službeni glasnik RS, br. 45/13.

106 Službeni glasnik RS, br. 72/09.

107 Strategija javnog zdravlja: Službeni glasnik RS, br. 22/09; Strategijom za stalno unapređenje kvaliteta zdravstvene zaštite i bezbednosti pacijenta: Službeni glasnik RS, br. 15/09.

8.2. TRENUTNO STANJE

Zdravstvena situacija u romskim zajednicama je loša i Romi se suočavaju sa neravnomernim pristupom uslugama zdravstvene zaštite usled mešavine faktora etničke diskriminacije, siromaštva i socijalne isključenosti.¹⁰⁸

Na osnovu regionalnih istraživanja UNDP-a, Svetske banke i Evropske komisije (UNDP/SB/EK), 93% Roma u Srbiji starijih od 16 godina ima pristup zdravstvenom osiguranju, isto koliko i opšte stanovništvo.¹⁰⁹ Bez obzira na zakonske obaveze i strateška dokumenta, Romi bez dokumenata često imaju teškoće da ostvare pravo na primarnu zdravstvenu zaštitu i zdravstvenu zaštitu u slučaju hitne medicinske pomoći, često zato što zdravstveni radnici traže od njih lična dokumenta iako to nije potrebno. Situacija je naročito teška za romska interno raseljena lica.

Zdravstveni status Roma često određuje njihova zdravstvena situacija i životna sredina u okviru najvećeg broja naselja. CAHROM u svom izveštaju iz 2013. naglašava da „problemi koji se tiču životne sredine (nepostojanje kanalizacijskog sistema, odlaganje krupnog smeća, zagađenje vazduha, nepostojanje otvorenog prostora/ventilacije u prostoru u naseljima, itd) nelegalizovanih naselja imaju posledice po zdravlje i životni vek Roma.“¹¹⁰

Na osnovu istraživanja UNDP-a iz 2012, autopercepcija Roma kada je reč o njihovom zdravstvenom statusu i dostupnosti zdravstvene nege je prilično pozitivna. Ukupno osamdeset procenata pozitivno vidi svoj zdravstveni status (80%), iako je 53% prijavilo da nemaju mogućnosti da rade usled invaliditeta. Osamdeset šest procenata se oseća bezbedno u vezi sa zdravstvenom zaštitom (86%), a 77% njih je zadovoljno pruženim uslugama. Međutim, značajan broj Roma (65%) kaže da ne mogu da priušte da kupe prepisane lekove.¹¹¹

Opšti podaci o zdravstvenom statusu u poređenju sa većinskim stanovništvom prikazuju tmurnu sliku: dosta

kraći životni vek, veća smrtnost novorođenčadi i dece i veći udeo onih koji pate od anksioznosti i depresije. Iako se primećuje smanjenje stope dečje smrtnosti, još uvek je velika razlika između stope smrtnosti romske dece u poređenju sa većinskim stanovništvom. Stope smrtnosti novorođenčadi i dece mlađe od pet godina u romskim naseljima su i dalje duplo veće od državnog proseka. Najveća stopa smrtnosti novorođenčadi (26 na hiljadu rođenih) i stopa smrtnosti dece mlađe od 5 godina (29 na hiljadu rođenih) je među romskom decom čije majke nemaju formalno obrazovanje.¹¹²

CAHROM u izveštaju iz 2013. godine tvrdi da su cifre u stvari još veće, i da je smrtnost među romskom decom 3,5 veća nego među decom iz većinskog stanovništva.

Broj romske dece koja nisu rođena u bolnici i dalje je značajno visok jer 16% romskih žena u Srbiji je reklo da su se porodile bez asistencije.¹¹³

Svuda u regionu, anksioznost i depresiju više oseća romsko nego neromsko stanovništvo. U Srbiji romske žene više nego muškarci pate od anksioznosti i depresije. Procenat romskih žena koje pate od anksioznosti i depresije je značajan (20%) čak i ako se uporedi sa ciframa na regionalnom nivou.¹¹⁴

Romski zdravstveni medijatori, u okviru programa koji koordiniše Ministarstvo zdravlja, angažuju se od 2011. godine da bi radili u okviru lokalnih zdravstvenih ustanova u 59 opština.¹¹⁵ Oni su plaćeni delimično iz državnog budžeta i angažuju se putem ugovora o privremenim i povremenim poslovima koji moraju da se obnavljaju svaka tri meseca.¹¹⁶ Bez obzira na rad romskih zdravstvenih medijatora, zabeleženi su incidenti kada je hitna pomoć odbila da pruži hitnu medicinsku pomoć u romskim naseljima.¹¹⁷

108 Na primer, zdravstveni status romskog stanovništva. Podaci prikupljeni u državama članicama EU, MATRIX, Evropska komisija, 2014, može se preuzeti sa : http://ec.europa.eu/health/social_determinants/docs/2014_roma_health_report_en.pdf.

109 UNDP/SB/EK regionalno istraživanje o Romima iz 2011, može se preuzeti sa: <http://europeandcis.undp.org/data/show/D69F01FE-F203-1EE9-B45121B12A557E1B>.

110 CAHROM, 2013, možete pogledati na : <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016801e8e4b>. Za anksioznost i depresiju pogledajte UNDP, zdravlje iz 2012. godine

111 UNDP, Zdravlje iz 2012, str. 40-41.

112 ERRC, Profil države – Srbija, 2012.

113 UNDP, Zdravlje, 2012, str. 58.

114 UNDP, Zdravlje, 2012

115 CAHROM, 2016, str. 40.

116 ERRC, Profil države – Srbija, 2012, str. 11-12.

117 ERRC, „Nema hitne pomoći na putu“, pogledajte: <http://www.errc.org/cms/upload/media/01/E6/m000001E6.pdf>

FOTOGRAFIJA: LJUBA MARIČIĆ, SRBIJA

9. TRAŽENJE AZILA I PRINUDNI POVRATAK

9.1. PREGLED ZAKONA I OSTALIH DOKUMENATA

Po članu 39. Ustava Republike Srbije garantuje se pravo da se napusti Republika Srbija. To pravo se može ograničiti iz četiri razloga: radi vođenja krivičnog postupka, zaštite javnog reda i mira, sprečavanja širenja zaraznih bolesti ili odbrane Republike Srbije.¹¹⁸

Zakon o zaštiti državne granice uređuje prelazak državne granice između ostalog i sa ciljem sprečavanja nezakonitih migracija. Član 6. ovlašćuje graničnu policiju da proverava da li lice koje prelazi granicu ispunjava uslove za ulazak, odnosno izlazak iz Republike Srbije, proverava svrhu putovanja i vrši uvid u putne isprave.¹¹⁹

Uz povećanje broja osoba iz Srbije koje se prijavljuju za azil, pojedine države članice EU i Evropska unija povećale su pritisak na Srbiju da smanji broj tražilaca azila. Srbija je usvojila dodatne mere čiji cilj je sprečavanje ljudi da napuste Srbiju a to je u praksi dovelo do toga da postoji drugačiji tretman Roma kada bi pokušali da izađu iz zemlje.¹²⁰

U junu 2011, Vlada je donela Uredbu o bližem uređivanju načina vršenja policijskih ovlašćenja policijskih službenika granične policije i dužnostima lica koje prelazi državnu granicu.¹²¹ Ovom uredbom se granična policija ovlašćuje da od građana Srbije zatraži brojna dokumenta i dokaze o posedovanju dovoljno novčanih sredstava. Uredbom je dozvoljeno arbitrarno zabraniti osobama na graničnim prolazima da pređu i zabeleženi su slučajevi u kojima Romima nije bilo dozvoljeno da pređu granicu i njihovi pasoši su poništeni.¹²²

U decembru 2012. godine, novi krivični prekršaj „omogućavanje zloupotrebe ostvarivanja prava u stranoj državi“ je uveden u Krivični zakonik, gde se kao krivično delo kažnjava „Ko u nameri da sebi ili drugom pribavi kakvu korist, vrši ili organizuje transport, prebacivanje, prihvatanje, smeštaj, skrivanje ili na drugi način omogućava da državljanin Srbije lažnim prikazivanjem ugroženosti njegovih ljudskih prava i sloboda, u stranoj državi zatraži azil, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine“.¹²³

118 Ustav Republike Srbije. Službeni glasnik RS, br. 83/2006 i br. 98/2006.

119 Službeni glasnik RS, br. 97/2008

120 Fraczek/Huszka/Körtvelyesi, 2016

121 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 39/11

122 ERRC, Profil države – Srbija 2011-2012. Budimpešta 2013. Preuzeto 22. februara 2017, link <http://www.errc.org/cms/upload/file/serbia-country-profile-2011-2012.pdf> (ERRC 2013)

123 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 121/12. Prevod je uzet iz izveštaja ERRC 2013. godine

REINTEGRACIJA POVRATNIKA

Srbija je 2012. godine usvojila Zakon o upravljanju migracijama.¹²⁴ Zakon predlaže formiranje lokalnih saveta o migracijama i usvajanje lokalnih akcionih planova za unapređenje statusa izbeglica, interno raseljenih lica i povratnika u okviru Sporazuma o readmisiji.

Ostala važna zakonska i strateška dokumenta jesu sporazumi o readmisiji koje je Srbija potpisala sa Evropskom unijom i pojedinim državama članicama.¹²⁵ Osim toga, Srbija je usvojila Strategiju za reintegraciju povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji.¹²⁶ U Strategiji se naglašava da će među ljudima koji će biti vraćeni nalazi veliki broj Roma i identifikuju se sledeće prioritete oblasti za intervencije: dostupnost ličnih dokumenata, adekvatnih uslova stanovanja i obrazovnog sistema, mera socijalne politike i stvaranja mogućnosti za uključivanje povratnika u tržište rada. U okviru sporazuma o readmisiji, na povratnike se odnose i druga strateška dokumenta, kao što su Nacionalna strategija za Rome, ali i Nacionalna strategija zapošljavanja 2011-2020.

9.2. TRENUTNO STANJE

Tokom prvih devet meseci u 2016. godini, 6.535 osoba iz Srbije je po prvi put podnelo zahtev za azil u okviru Evropske unije.¹²⁷ Tokom 2008 – 2015, 153.335 lica iz Srbije je zatražilo azil u državama članicama EU.¹²⁸ Evropska inicijativa za stabilnost (ESI) tvrdi da 85-90% zahteva iz Srbije jesu podneli Romi, što znači da je u periodu 2008 – 2015, bilo 130.000 – 138.000 Roma iz Srbije koji su zatražili azil u zapadnoj Evropi.¹²⁹ Međutim, skoro kao po pravilu, veoma mali broj Roma je dobio azil ili međunarodnu zaštitu. Brojevi koji se odnose na stvarne povratnike se ne slažu uvek. Na osnovu podataka Evrostata, oko 88.000 građana Srbije se u periodu između

2008. i 2016. godine vratilo u Srbiju, ali izgleda da se samo mali broj njih registrovao kod zvaničnih vlasti. Na osnovu podataka Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije, u 2015. godini registrovano je 3.174 povratnika na aerodromu u Beogradu, a 2.340 njih su bili Romi. Do 23. maja 2016, 958 osoba je registrovano, a među njima 623 Roma.¹³⁰ Na osnovu podataka UNDP-a, 2800 povratnika je registrovano 2015. godine i 80% njih su Romi.¹³¹

Na osnovu Izveštaja o napretku EK iz 2016, podignuta je krivična optužnica protiv 23 ljudi u periodu od januara 2015. do maja 2016. godine zbog „omogućavanja zloupotrebe ostvarivanja prava azila u stranoj državi“.¹³²

U periodu između juna 2011. i decembra 2014, godine, 7.656 lica je dobilo zabranu da napusti zemlju usled navodne zloupotrebe bezviznog režima sa državama članicama EU.¹³³

NVO koje se bave pitanjima readmisije su konstatovale nedostatak između pravnog i strateškog okvira i njihovog sprovođenja u stvarnosti. Povratnici se suočavaju sa problemom dostupnosti stanovanja i obrazovanja. Naročito je zabrinjavajući položaj dece koja su se vratila u Srbiju. Mnoga deca su ili rođena ili socijalizovana u zapadnoj Evropi i često uopšte ne govore srpski jezik, a postoji samo nekoliko programa podrške za decu koja su se vratila.

Nedostaci u sprovođenju Zakona o upravljanju migracijama se u velikoj meri vide u izveštaju iz Vojvodine u kome se detaljno analizira primena politika i dokumenata za povratnike na lokalnom nivou. Bez obzira na to što je 31 opština usvojila akcione planove za integraciju povratnika (od 44 opštine koje su učestvovala u istraživanju), samo trinaest (13) opština je obezbedilo finansijska sredstva iz opštinskog budžeta.¹³⁴

124 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 107/12. Preuzeto 26. maja 2017, link: http://www.kirs.gov.rs/docs/Zakon_o_upravljanju_migracijama.pdf

125 Za sporazume sa EU: Zakon o ratifikaciji sporazuma između Evropske zajednice i Republike Srbije o readmisiji lica koje nezakonito borave u EZ, Službeni glasnik RS, br. 103/07

126 Službeni glasnik Republike Srbije, br. 55/05, 71/05, 101/07, 65/08. Preuzeto 26. maja 2017, link: http://www.kirs.gov.rs/docs/Readmission_strategy.pdf

127 Evrostat, *Statistics explained*. Preuzeto 22. februara 2017, link http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:First_time_asylum_applicants_in_the_EU-28_by_citizenship_Q3_2015_%E2%80%93_Q3_2016.png

128 Evrostat (2015), *First instance decisions on applications by citizenship, age and sex. Annual aggregated data (rounded)*. Preuzeto 18. jula 2016, link: http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/migr_asydcfsta

129 Evropska inicijativa za stabilnost (2013), *Saving visa-free travel. Visa, asylum and the EU roadmap policy*, Berlin, Brisel; Evropska inicijativa za stabilnost (2015), *New facts and figures on Western Balkan Asylum Seekers*, Berlin

130 Citirano prema: GIZ/BFPE, *Mapping of Returnees to Serbia and Potential Migrants from Serbia*. Beograd, 2016

131 Saopštenje za štampu, UNDP od 13. jula 2016. Preuzeto sa linka <http://www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/presscenter/articles/2016/07/13/supporting-reintegration-of-roma-returnees-in-serbia.html>.

132 Izveštaj o napretku EK iz 2016.

133 *Schweizer Flüchtlingshilfe, Serbien: Ausreisebeschränkungen für Roma und Aschkali*. Bern, 2015.

134 Danilo Čurčić, Izveštaj o sprovođenju javnih politika prema povratnicima po osnovu sporazuma o readmisiji u Vojvodini. Novi Sad 2015. Preuzeto 22. februara 2017, link <https://www.eurodiaconia.org/wordpress/wp-content/uploads/2016/09/Report-on-implementation-of-public-policies-towards-returnees-in-Vojvodina-according-to-readmission-agreements.pdf>

- Marjanović, Dragana, *Assessment of the structural barriers that hinder the employment of Roma women*. Preuzeto 16. februara 2017, link http://www.europeanprogres.org/dokumenti/48_646015_assessment-of-the-structural-barriers-for-roma-women-employment.pdf
- Centar za prava manjina, Učestvovanje Roma u javnoj upravi
- Müller, Stephan, *European Framework for National Roma Policies and the Roma in the Western Balkans in: European Yearbook on Minority Issues 2012*
- Müller, Stephan, Nacionalne Politike u odnosu na Romkinje na Zapadnom Balkanu (*National Policies towards Romani Women in the Western Balkans*), Sarajevo 2011
- Müller, Stephan, *National Policies towards Romani Women in Serbia*, Sarajevo 2011
- Müller, Stephan, *Roma aus dem Westlichen Balkan: Ursachen ihrer Flucht*. Preuzeto 12. decembra 2016, link <http://fluechtlingsforschung.net/roma-aus-dem-westlichen-balkan-ursachen-ihrer-flucht/>
- Müller, Stephan/Mattli, Angela, *Trapped in a vicious circle: Repatriation and Re-Migration of Roma, Ashkali and Balkan-Egyptians from Kosovo in: International journal of migration studies (IJMS) br. 204*
- Nacionalna strategija
- Službeni glasnik Srbije i Crne Gore
- Službeni glasnik Republike Srbije (Službeni glasnik RS)
- Službeni list Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije
- Perić, Tatjana, *Personal documents and threats to the exercise of fundamental rights of Roma in Europe*. Preuzeto 15. februara 2017, link <http://www.erc.org/article/personal-documents-and-threats-to-the-exercise-of-fundamental-rights-of-roma-in-europe/1097>
- Praxis, analiza praktične primene Zakona o vanparničnom postupku – određivanje datuma i mesta rođenja, Beograd. Preuzeto 17. februara 2017 http://zadecu.org/wp-content/uploads/2014/02/Analysis_of_Practical_Application_of_the_Law_on_Non-Contentious_Procedure_-_Determining_the_Date_and_Place_of_Birth.pdf (Praxis, 2014)
- Praxis, ERRC, pisani komentari Evropskog centra za prava Roma i Praxis-a koji se tiču Srbije i podneti su na razmatranje Komitetu za prava deteta u sklopu završnih razmatranja na 74. zasedanju (16. januara do 3. februara 2017). Preuzeto sa sajta 17. februara 2017, link http://praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Serbia-crc-submission-december-2016.pdf (Praxis, ERRC 2016)
- Praxis, Sprečavanje dečje apatridije – Preostali problemi u Srbiji, maj 2015. Preuzeto 17. februara 2017, link <http://www.statelessness.eu/sites/www.statelessness.eu/files/Preventing%20Childhood%20Statelessness-Remaining%20Problems%20in%20Serbia.pdf> (Praxis 2015)
- Republika Srbija, Zaštitnik građana, pismo premijeru Cvetkoviću od 26. januara 2012. godine, inicijativa za izmenu i dopunu zakona o vanparničnom postupku. Preuzeto 17. februara 2017, link http://www.ombudsman.org.rs/attachments/068_Initiative%20for%20amending%20the%20Law%20on%20Non-Contentious%20Procedure.pdf
- *Schweizer Flüchtlingshilfe, Serbien: Ausreisebeschränkungen für Roma und Aschkali*, Bern 2015.
- Seminar o socijalnoj inkluziji: pitanje Roma u Srbiji, 11. jun 2015, operativni zaključci. Preuzeto 14. februara 2017, link: <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/en/operational-conclusions-of-the-seminar-on-social-inclusion-and-poverty-reduction-in-the-republic-of-serbia/>
- *Society for Threatened People, Lost in Transition*, Bern 2015.
- UNDP Istraživanje o Romima u centralnoj i jugoistočnoj Evropi. Preuzeto 26. avgusta 2016, link: <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/ourwork/sustainable-development/development-planning-and-inclusive-sustainable-growth/roma-in-central-and-southeast-europe/roma-data/>
- UNDP, Saopštenje za štampu od 13. jula 2016, preuzeto sa <http://www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/presscenter/articles/2016/07/13/supporting-reintegration-of-roma-returnees-in-serbia.html>
- UNESCO, Svetski podaci o obrazovanju, VII izdanje, 2010/11, Srbija. Preuzeto 22. februara 2017, link <http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/Serbia.pdf>
- UNHCR, Procena potreba interno raseljenih Roma u Srbiji, Beograd 2014.
- UNICEF, *Insights: Child rights in Central and Eastern Europe and Central Asia. Realizing the rights of Roma children and women in Bosnia and Herzegovina, the former Yugoslav Republic of Macedonia, and Serbia*. Preuzeto 15. februara 2017, link: https://www.unicef.org/ceecis/Insights2014_2.pdf
- UNICEF, Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece, 2014. Srbija – Romska naselja. Glavni nalazi. Preuzeto 17. februara 2017, link https://www.unicef.org/ceecis/MICS_5_-_Key_Findings.pdf
- Weiss, Adam, *Roma in Serbia still denied birth certificates – ENS members take legal action to challenge register offices' unlimited power*. Preuzeto 14. februara 2017, link <http://www.statelessness.eu/blog/roma-serbia-still-denied-birth-certificates-ens-members-take-legal-action-challenge-register>
- Službeni list FR Jugoslavije, br. 11/02, Službeni glasnik Srbije i Crne Gore, br. 1/03; Službeni glasnik Republike Srbije, br. 72/09 i 97/13.

- Pogledajte „Procena romske populacije u evropskim zemljama“. Preuzeto sa sajta 14. februara 2017. godine <http://www.coe.int/de/web/portal/roma>
- *Access to Civil Documentation and Registration in South Eastern Europe: Progress and Remaining Challenges since the 2011 Zagreb Declaration*. Izveštaj je baziran na istraživanju koje je sprovedla Stefani Voldenberg. Preuzeto 17. februara 2017, link <http://www.refworld.org/pdfid/5280c5ab4.pdf>
- *Antwort der Deutschen Bundesregierung auf eine Kleine Anfrage der Fraktion Bündnis 90/Die Grünen zur Menschenrechtslage in Serbien vom 19.08.2016 (Bundesdrucksache 18-9439)*
- Član 77. Ustava Republike Srbije (Službeni glasnik Republike Srbije, br. 98/2006)
- Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 83/2006 i br. 98/2006.
- Savet Evrope, 2015
- Savet Evrope, izveštaj Nilsa Muižnieksa, Komesara za ljudska prava, nakon njegove posete Srbiji. 16-20. marta 2015. godine. mart 2015, CommDH(2015)14. Preuzeto 21. februara 2017, link <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.mdBlobGet&InstranetImage=2798638&Sec-Mode=1&DocId=2302808&Usage=2>
- Danilo Čurčić, Izveštaj o sprovođenju javnih politika prema povratnicima po osnovu sporazuma o readmisiji u Vojvodini. Novi Sad 2015. Preuzeto 22. februara 2017, link <https://www.eurodiaconia.org/wordpress/wp-content/uploads/2016/09/Report-on-implementation-of-public-policies-towards-returnees-in-Vojvodina-according-to-readmission-agreements.pdf>
- Dragana Marjanovic, Assessment of the structural barriers that hinder the employment of Roma women. Retrieved on February 16, 2017 from http://www.europeanprogres.org/dokumenti/48_646015_asesment-of-the-structural-barriers-for-roma-women-employment.pdf
- Izveštaj o napretku EK, 2016
- *Equal Rights Trust*, zakoni o zabrani diskriminacije u Srbiji. Preuzeto sa sajta 12. avgusta 2017. godine, link http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/395178321_5__PILI%20Project%20-%20Serbia%20Summary%20Template%20for%20National%20Law.pdf
- ERRC 2014
- ERRC, Profil države - Srbija 2011-2012, Budimpešta 2013, preuzeto 22. februara 2017, link <http://www.errc.org/cms/upload/file/serbia-country-profile-2011-2012.pdf> (ERRC 2013)
- Evropska inicijativa za stabilnost (2013), *Saving visa-free travel. Visa, asylum and the EU roadmap policy*, Berlin, Brisel;
- Evropska inicijativa za stabilnost (2015), *New facts and figures on Western Balkan Asylum Seekers*, Berlin
- Eurostat (2015), *First instance decisions on applications by citizenship, age and sex. Annual aggregated data (rounded)*. Preuzeto 18. jula 2016, link http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/migr_asydcfsta
- Eurostat, *Statistics explained*. Preuzeto 22. februara 2017, link http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:First_time_asylum_applicants_in_the_EU-28_by_citizenship_Q3_2015_%E2%80%93_Q3_2016.png
- Zakon o ratifikaciji sporazuma između Evropske zajednice i Republike Srbije o readmisiji lica koje nezakonito borave u EZ, Službeni glasnik RS, br. 103/07
- Fraczek/Huszka/Körtvelyesi 2016
- GIZ/BFPE, Mapiranje povratnika u Srbiju i potencijalni migranti iz Srbije, Beograd, 2016
- Vlada Republike Srbije, odgovori na Upitnik specijalnog izvestioca UN za manjinska pitanja, Beograd, april 2015. godine
- Vlada Republike Srbije, Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike u procesu pristupanja Evropskoj uniji. Preuzeto 22. februara 2017, link <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/06/SIPRU-ESRP-2016-English.pdf>
- http://www.kirs.gov.rs/docs/Readmission_strategy.pdf
- Intervju sa Ivankom Kostić iz NVO Praxis, preuzeto 14. februara 2017, link <http://www.statelessness.eu/news-events/news/ens-interview-eradicating-childhood-statelessness-serbia>
- Jakšić, Božidar/Bašić, Goran (2002) Romska naselja, uslovi života i mogućnosti integracije Roma u Srbiji. Rezultati socijalnog istraživanja. Beograd: Centar za etnička istraživanja. Istraživanje je sprovedeno u 593 romskih naselja minimalne veličine 15 domaćinstava, kada je identifikovano 46.238 romskih, aškalijskih i egipatskih interno raseljenih lica; za sveobuhvatnu analizu situacije u kojoj se nalaze romska, aškalijska i egipatska interno raseljena lica u Srbiji pogledajte UNHCR, procena potreba interno raseljenih Roma u Srbiji, Beograd, 2014. godine
- Joksić, Tijana, Diskriminacija Roma u Srbiji. Odgovor vlasti, Freiburg 2015. Preuzeto 15. februara 2017, link https://www.freiburger-forum.net/wordpress/wp-content/uploads/2015/05/Tijana_Joksic_Roma_Discrimination-1.pdf. Prema Nacionalnoj strategiji, zdravstveni medijatori su „uspeli da nabave lična dokumenta i zdravstvene knjižice za 16.330 građana“ u periodu od 2009. do maja 2014. godine. Pogledajte Nacionalnu strategiju, strana 49
- Zakon o predškolskom obrazovanju i Pravilnik o bližim uslovima za utvrđivanje prioriteta za upis dece u

- predškolsku ustanovu (Služeni glasnik RS, br. 44/11). Na osnovu Zakona o finansijskoj podršci porodica sa decom iz finansijski ranjivih porodica, oni imaju pravo da im se iz lokalnog budžeta obezbedi nadoknada troškova za dečje pohađanje predškolske ustanove.
- Zakon o matičnim knjigama je citiran prema: *Adam Weiss, Roma in Serbia still denied birth certificates – ENS members take legal action to challenge register offices' unlimited power*. Preuzeto 14. februara 2017, link <http://www.statelessness.eu/blog/roma-serbia-still-denied-birth-certificates-ens-members-take-legal-action-challenge-register>
 - Centar za prava manjina, učestvovanje Roma u javnoj upravi, citirano prema Evropskom centru za prava Roma, profi države Srbije, Budimpešta, 2013.
 - Najveći broj podataka preuzet je iz Strategije Vlade o inkluziji Roma u Srbiji
 - Nacionalna strategija
 - Službeni glasnik Republike Srbije, br. 107/12
 - Službeni glasnik Republike Srbije, br. 121/12.
 - Službeni glasnik Republike Srbije, br. 18/10 i 55/13
 - Službeni glasnik Republike Srbije, br. 22/09.
 - Službeni glasnik Republike Srbije, br. 39/11
 - Službeni glasnik Republike Srbije, br. 46/10, 47/11, 56/2012 i 75/13
 - Službeni glasnik Republike Srbije, br. 63/10
 - Službeni glasnik Republike Srbije, br. 97/2008
 - Službeni glasnik Republike Srbije, br. 72/09, 20/14 i 55/14.
 - Službeni glasnik Republike Srbije, br. 8/12
 - Službeni glasnik Republike Srbije, br. 20/09
 - Službeni glasnik Republike Srbije, br. 87/11
 - Službeni glasnik Republike Srbije, br. 135/2004 i 90/2007.
 - Službeni glasnik Republike Srbije, br. 109/09, 4/10 i 10/10
 - Praxis, analiza praktične primene Zakona o vanparničnom postupku – određivanje datuma i mesta rođenja, Beograd. Preuzeto 17. februara 2017, link http://zadecu.org/wp-content/uploads/2014/02/Analysis_of_Practical_Application_of_the_Law_on_Non-Contentious_Procedure_-_Determining_the_Date_and_Place_of_Birth.pdf
 - Praxis, ERRC 2016
 - Pisani komentari Evropskog centra za prava Roma, PRAXIS-a i ostalih partnerskih organizacija koji se tiču Srbije i podneti su na razmatranje Komitetu za ekonomska, socijalna i kulturna prava prilikom 52. zasedanja (28. aprila do 23. maja 2014). Preuzeto sa sajta 14. juna 2017. godine, link <http://www.errc.org/cms/upload/file/serbia-cescr-20-march-2014.pdf>
 - Praxis, ERRC, pisani komentari Evropskog centra za prava Roma i Praxis-a koji se tiču Srbije i podneti su na razmatranje Komitetu za prava deteta u sklopu završnih razmatranja na 74. zasedanju (16. januara do 3. februara 2017). Preuzeto sa sajta 17. februara 2017, link http://praxis.org.rs/images/praxis_downloads/Serbia-crc-submission-december-2016.pdf
 - Praxis, Sprečavanje dečje apatridije – Preostali problemi u Srbiji, maj 2015. Preuzeto 17. februara 2017, link <http://www.statelessness.eu/sites/www.statelessness.eu/files/Preventing%20Childhood%20Statelessness-Remaining%20Problems%20in%20Serbia.pdf>
 - Saopštenje za štampu, UNDP od 13. jula 2016, preuzeto sa <http://www.rs.undp.org/content/serbia/en/home/presscenter/articles/2016/07/13/supporting-reintegration-of-roma-returnees-in-serbia.html>.
 - Republika Srbija, Zaštitnik građana, pismo premijeru Cvetkoviću od 26. januara 2012. godine, inicijativa za izmenu i dopunu zakona o vanparničnom postupku. Preuzeto 17. februara 2017, link http://www.ombudsman.org.rs/attachments/068_Initiative%20for%20amending%20the%20Law%20on%20Non-Contentious%20Procedure.pdf
 - *Schweizer Flüchtlingshilfe, Serbien: Ausreisebeschränkungen für Roma und Aschkali*. Bern 2015.
 - *Society for Threatened People, Lost in Transition*, Bern 2015.
 - Tatjana Perić, *Personal documents and threats to the exercise of fundamental rights of Roma in Europe*. Preuzeto 15. februara 2017, link <http://www.errc.org/article/personal-documents-and-threats-to-the-exercise-of-fundamental-rights-of-roma-in-europe/1097>
 - UNDP istraživanje. Preuzeto 26. avgusta 2016, link: <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/ourwork/sustainable-development/development-planning-and-inclusive-sustainable-growth/roma-in-central-and-southeast-europe/roma-data/>
 - UNESCO, Svetski podaci o obrazovanju, VII izdanje, 2010/11, Srbija, preuzeto 22. februara 2017, link <http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/Serbia.pdf>
 - UNICEF, Insights: Child rights in Central and Eastern Europe and Central Asia. Realizing the rights of Roma children and women in Bosnia and Herzegovina, the former Yugoslav Republic of Macedonia, and Serbia. Preuzeto 15. februara 2017, link: https://www.unicef.org/ceecis/Insights2014_2.pdf
 - UNICEF, Istraživanje višestrukih pokazatelja položaja žena i dece, 2014. Srbija – Romska naselja. Glavni nalazi. Preuzeto 17. februara 2017, link http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/MICS/MICS%20GLAVNI%20NALAZI_srp_.pdf. Na osnovu jedne druge UNICEF-ove publikacije preko 98% romske dece mlađe od 5 godina ipak je upisano u matične knjige. Pogledajte *Insights*, UNICEF

WE EMPOWER PEOPLE

Sergels torg 12
111 57 Stockholm, Sweden
Phone: +46 8 545 277 30
info@crd.org
www.crd.org